

Gintaras Mitrulevičius

Istorinės lietuviškosios socialdemokratijos nuostatos bolševizmo atžvilgiu moderniojo Lietuvos valstybingumo kūrimo ir įtvirtinimo laikotarpyje.

Čia pateikiamas straipsnis pavadinimu „Lietuvos socialdemokratų požiūris į rusiškąjį komunizmą 1919-1922 metais“ buvo išspausdintas žurnale „Gairės“, 2006, Nr.: 5.P. 31-36; Nr.: 6.- P. 25-31.

Bolševizmo pergalės Rusijoje poveikis socialdemokratinam judėjimui 1917-1919m.

XX a. pradžioje įvairių priežasčių bei veiksnių sąlygotos vienos iš Rusijos socialistinio judėjimo srovės transformacijos bei mutacijos išdavoje atsiradęs bolševizmas 1917 m. rudenį vėl gi dėl įvairaus pobūdžio ir kilmės prielaidų, priežasčių, faktorių ir veiksnių kombinacijos atėjo į valdžią Rusijoje ir po to gana stipriai įtakojo žmonijos istoriją visą XX a.. Dėl savo ideologijos bei politinės praktikos, bei dėl tam tikrų Rusijos valdžios ir visuomenės santykio, politinės kultūros tradicijų bei visuomenės mentaliteto ypatybių, o, taip pat, ir dėl asmeninių savo vadų V. Lenino, J. Stalino savybių rusiškasis bolševizmas pasivadinęs komunizmu (ir tuo pačiu atgaivinęs, aktualizavęs bei naujai pagrindęs ir plačiai išpropagavęs šią ideologiją) Rusijoje (Sovietų Sąjungoje) sukūrė istorijoje dar nematyto despotinio tipo politinę bei socialinę – ekonominę santvarką vėliau istorikų, sociologų bei politologų pavadintą (komunistiniu) totalitarizmu.

Šalia daugybės kitų procesų bei padarinių sąlygotų bolševizmo atėjimo į valdžią pažymėtina tai kad bolševizmo pergalė Rusijoje sudavė skaudų smūgį ir ligtoliniam socialistiniam (socialdemokratiniam) judėjimui, tiek tarptautiniu mastu, tiek ir įvairių atskirų šalių atveju. Bolševikų atėjimas į valdžią Rusijoje, jų pradėta eskaluoti greitos proletarinės “socialistinės” revoliucijos idėja, paskatino radikalesnius – revoliucingesnius ligtolinių socialistų - socialdemokratų partijų narius (kurių buvo daugelyje minėtų partijų ir kuriems nepavyko primesti savo pažiūrų savo partijų narių daugumai) sekti bolševikų pavyzdžiu ir atsiribojus bei atsiskyrus nuo socialistų-socialdemokratų partijų kurti komunistų partijas. Tokiu būdu bolševizmo pergalė Rusijoje sąlygojo įvairių šalių komunistų partijų susikūrimą bei tarptautinio komunistinio judėjimo atsiradimą.

Lietuvoje, taip pat, kaip ir daugelyje kitų šalių ligtolinis socialistinis-socialdemokratinis judėjimas Pirmojo pasaulinio karo paskutiniaisiais metais patyrė idėjinės – politinės bei organizacinės diferenciacijos procesus, kurių išdavoje dalis (ir gana didelė dalis) ligtolinio socialistinio judėjimo dalyvių atsiskyrė nuo socialistinio judėjimo ir davė pradžią rusiškuoju bolševizmu – komunizmu sekusiam lietuviškajam komunistiniam judėjimui.

Pirmiausiai dėl vieno iš buvusių žymių ikikarinės LSDP veikėjų V.Kapsuko (karo metu 1915-1917m. veikusio iš pradžių Škotijoje, o vėliau JAV ir besireiškusio ten LSDP Užsienio biuro (Škotijoje), bei LSDP Atstovybės Amerikoje vardu) tolydžio stiprėjančios probolševikinės evoliucijos aiškiai matomos iš jo tuo metu redaguotų LSDP UB lakraščio „Socialdemokratas“, Škotijos lietuvių socialdemokratų laikraščio Rankpelnis“, JAV lietuvių

socialistų laikraščio „Kova“ bei žurnalo „Naujoji gadynė“ bei taip pat, dėl šiuose laikraščiuose spausdintų iš tremties Sibire atsiųstų jau nuo karo pradžios beveik pilnai su Rusijos bolševikais susitapatinusio kito buvusio žymaus ikikarinės LSDP veikėjo Z.Aleksos – Angariečio straipsnių, o taip pat, ir dėl minėtuose laikraščiuose spausdintų žymių bolševikų veikėjų straipsnių, didžiojoje dalyje JAV lietuvių socialistų stiprėjo probolševikinė orientacija, kas vėliau sąlygojo didžiosios jų dalies virtimą komunistais.

1917 -1918m. pradžioje probolševikinė orientacija ir evoliucija pasireiškė ir tarp daugumos Rusijoje karo metu atsidūrusių ar tokiais čia patapusių lietuvių socialdemokratų. Dauguma jų, čia minėtame laikotarpyje, tapo RSDDP (b) nariais, o bolševikams atsisakius socialdemokratų pavadinimo ir pasivadinus komunistais – RKP (b)- pastarosios nariais. Pastarieji sudarę RKP(b) Lietuvių Sekcijas su minėtų V.Kapsuko ir Z.Angariečio vadovaujamu Centro Biuru priešakyje dėjo daug pastangų kad ir Vokietijos okupuotoje Lietuvoje atsirastų komunistinis judėjimas. Dėl grįžusių į Lietuvą iš Rusijos lietuvių bolševikų veiklos įvairiais būdais ir formomis remiamos RKP (b) LS CB, 1918m. pavasarį – vasarą įvyko dalies čia veikusių LSDP narių bolševizacijos procesas užsibaigęs 1918-m. vasarą – rudenį įvykusių Lietuvos ir Baltarusijos komunistų partijos – LBKP įkūrimu.

Tačiau ir tai dar nebuvo paskutinė rusiškojo bolševizmo poveikio lietuviškajam socialdemokratiniam judėjimui „banga“. 1918m. pabaigoje radikaliai – revoliucingoje to meto politinėje atmosferoje“ dar kartą pasireiškia idėjinės – politinės bei organizacinės diferenciacijos procesai tarp LSDP narių. Šių procesų pasekoje dalis LSDP narių, beje kalbėjusių visos LSDP vardu, su vienu iš LSDP kūrėjų A.Domaševičiumi priešakyje, 1918m. pabaigoje – 1919m. pradžioje smarkiai radikalizuojasi, nukrypsta nuo LSDP ir tarptautinio socialdemokratinio judėjimo ideologinės – programinės tradicijos, 1919m. sausio mėnesį paremia komunistinį Lietuvos pseudovalstybingumą su bolševikų Raudonosios armijos pagalba kuriančią V.Kapsuko komunistinę vyriausybę, bendradarbiauja su ja ir pagaliau 1919m. sausio pabaigoje – vasario mėnesį paskelbia LSDP pavadinanti Lietuvos komunistų partija (vadinamoji A.Domaševičiaus LKP) bei pasiūlo LBKP pradėti derybas dėl partijų susijungimo, kas tačiau dėl įvairių priežasčių neįvyksta, o pati ši grupė Vilnių užėmus lenkams pakrinka.

Lietuviškąjį socialdemokratinį judėjimą ir LSDP toliau 1919m. teatstovauja tik nedidelė grupelė socialdemokratų su į su bolševikais kovojusias M.Sleževičiaus vadovaujamas Lietuvos laikinąsias vyriausybes įėjusiais J.Pakniu ir S.Kairiu priešakyje. Ši grupelė 1919m. pradeda LSDP atkūrimo procesą ir nepaisant sunkios organizacinės būklės, valdžios trukdymų jos veiklai bei aršaus puolimo iš nelegaliai veikusių komunistų pusės sugebėjo santykinai sėkmingai, atsižvelgiant į visas ką tik minėtas aplinkybes sudalyvauti Steigiamojo Seimo rinkimuose ir tapo viena iš pagrindinių parlamentinio tarpukario Lietuvos Respublikos laikotarpio partijų. Jos atstovai buvo išrinkti į visus 1920-1926m. laikotarpio Lietuvos Respublikos Seimus. 1926m. LSDP apie pusę metų buvo viena iš tuo metu kairiąją valdančiąją daugumą sudariusių partijų .

Visą 1920-1926m. laikotarpį Lietuvos socialdemokratai iš to meto lietuviškosios politinės dešinės pusės periodiškai susilaukdavo kaltinimų kad jie vienaip ar kitaip yra susiję su bolševikais, kad „už jų stovi Maskva“, ar kad jie nori padaryti Lietuvoje tą ką Rusijoje padarė bolševikai. Tad šiame straipsnyje bus pamėginta apžvelgti tai kaip beatsikurianti LSDP vertino rusiškąjį bolševizmą – komunizmą laikotarpyje nuo 1919m. pabaigos iki 1922m. pabaigos, tai yra laikotarpyje beveik, nors ir ne visiškai sutampančiame su minėto

parlamentinio Lietuvos Respublikos laikotarpio pirmuoju etapu - Steigiamojo Seimo darbo laikotarpiu.

Pagrindinis istorinis šaltinis kuriuo bus naudojamosi rekonstruojant pasirinkto aptarti laikotarpio Lietuvos socialdemokratų požiūrį į bolševizmą bus LSDP laikraštis „Socialdemokratas“. Taip pat čia bus remiamasi LSDP ideologines nuostatas liudijančiais publikuotais jos konferencijų nutarimais bei kai kuriomis jos išleistomis brošiūromis.

Lietuvos socialdemokratai apie mėginimą įvesti komunistinę valdžią Lietuvoje 1918m. pab. - 1919m. I-oje pusėje.

Jau pirmame, 1919m. rugsėjo 11d. pasirodžiusiame „Socialdemokrato“ numeryje buvo duotas vienareikšmiškai kritiškas, negatyvus mėginimo Lietuvoje įvesti rusiškąjį komunizmą įvertinimas. Vedamajame laikraščio straipsnyje „Į mūsų skaitytojus“ apie bolševikų mėginimą įvesti Lietuvoje komunistinį „socializmą“ buvo rašoma, kad „Rusų komunizmas žlugo Lietuvoje“ ir kad jis „žlugo ne tik dėl to, kad Raudonoji Armija jį skandino savo žiaurumu ir plėšrumu, bet ir dėl to, kad visas mūsų gyvenimas pasirodė dar nesubrendęs naujai socializmo tvarkai taip vykdyti, kaip komunistai norėjo“, nes „dangum išokti negalima, kad ir labai įsibėgėjus ir kad „dangus galima žemėn nukelti einant patvarios ir nuosaikios visuomenės klasių kovos keliu“¹. Kadangi komunistai, kaip kad rašoma minimame straipsnyje tą kelią atmetę mėgino socializmą vykdyti durtuvo jėga“, tai „už tuos mėginimus dabar labai brangiai turi atsimokėti Lietuvos darbininkai“.

Toliau pirmojo 1919m. „Socialdemokrato“ numerio vedamajame buvo parodomas minėto mėginimo bolševikinėmis priemonėmis kurti socializmą pasekmės Lietuvos socialdemokratijai ir darbininkų judėjimui bei visai Lietuvos politikai. Buvo pažymima kad bolševikai „laikiniai išsklaidė mūsų eiles, apardė organizacijas“ ir kad „visas reakcijos malūnas Lietuvoje sukosi pastaruoju laiku bolševikų varomu vandeniu...“.

Apžvelgiamame „Socialdemokrato“ vedamajame buvo, taip pat, ir aiškiai parodomas Lietuvos socialdemokratų požiūris į bolševikų politiką. Čia buvo pabrėžiama tai kad nors „ir stovi rusų komunistų eilėse dalis Rusijos darbininkų“, Lietuvos darbininkai turi komunistams „aiškiai pasakyti“, kad jiems „nepakeliui su ta politika, kuri žadina miniose kontrrevoliucijos ūpą“. Cituojamo straipsnio pabaigoje buvo pažymima, kad „kovoje už pamatinius savo socialinius, politinius ir ekonominius reikalavimus“ socialdemokratai „eis pramintuoju visuomenės klasių kovos keliu“ ir kad jie sieks „iš Lietuvos sudaryti laisvą demokratinę, darbo žmonių valdomą respubliką“.

Taigi iš to kas buvo rašoma pirmajame „Socialdemokrato“ numeryje aiškėja kad to meto socialdemokratai komunistų vykdytą ir vykdomą (Lietuvos komunistų atveju) politiką traktavo kaip, „kontrevoliucinę“ arba, kaip „kontrevoliuciją“ žadinančią politiką. Reikia pastebėti kad tokie socialdemokratiniai komunistų politikos Lietuvoje vertinimai aptariamame laikotarpyje bus gana dažni. Lietuvos socialdemokratai nuolat kaltins Lietuvos komunistus tuo kad jų politika padeda Lietuvos valdžiai slopinti Lietuvos darbininkų judėjimą, silpnina profsąjungas ir panašiai.

Apibūdinant Lietuvos socialdemokratų požiūrį į Rusijos ir Lietuvos komunistų mėginimus įvesti Lietuvoje komunistinę „tarybų valdžią“ reikėtų trumpai stabtelėti ir prie to kaip Lietuvos socialdemokratai vertino tą trumpalaikį epizodą kada 1920 m. išviję lenkus iš Vilniaus ir Vilniaus krašto Rusijos bolševikai kurį laiką valdė šią Lietuvos teritorijos dalį². Apie tai buvo rašoma 1920 m. liepos 19d. išėjusiame „Socialdemokrato“ numeryje (Nr.13),

kur buvo patalpintas straipsnis “Bolševikų okupacijos pasekmės”, kuriame remiantis žiniomis iš bolševikų okupuoto Vilniaus krašto buvo aštriai kritikuojama pastarųjų politika³. Čia buvo rašoma kad Vilniuje ir Vilniaus krašte “viskas daroma iš aukšto įsakymo ir prievartos keliu“, kad „ištikimais socializmo kovotojais“, anot bolševikų, „tėra Maskvos patentuoti komunistai“, kad „proletariato diktatūra jiems tas pats, kas komunistų diktatūra“ ir kad „kas nesutinka su bolševiku, tas yra buržujus ar buržujų sėbras, kontrevoliucionierius, nors ir būtų klasiniai susipratęs darbininkas“. Anot minėto straipsnio autoriaus, kuomet bolševikams nesiseka įrodyti savo teisumo kitokiais būdais, tuomet „šaukiamasi raudonarmiečių pagalbos priešininką įtikinti“. Minimame straipsnyje taip pat pažymima kad bolševikų užimtame Vilniaus krašte „laisvės tėra dėl bolševikų“, kad tik „jiems laisvai tegalima šaukti mitingai, išleisti laikraščiai ir atsišaukimai“ ir kad „spauštuvės be bolševikų leidimo nieko negali spausdinti“.

Toliau straipsnyje “Bolševikų okupacijos pasekmės” buvo rašoma apie tai koks nepakenčiamai sunkus buvo tuo metu bolševikų okupuoto Vilniaus ir Vilniaus krašto gyvenimas, kuriam būdingi “grobimai, marodieravimas, rekvizicijos”. Straipsnyje atkreipiamas dėmesys į tai, kad bolševikų žodžiais siekiami tikslai skiriasi nuo jų darbų pasekmių, kad “skelbdami mitinguose ir savo raštuose, kad jie neša darbininkams ir valstiečiams laisvę ir laimę“, jie „iš tikrųjų tik didina biednuomenės vargą dabar, tik silpnina darbininkų jėgas ateities kovai“ ir kad „nekalbant apie kraštui daromus nuostolius, tokiu būdu teikiama pagalba, kaip rusų bolševikų tik sunkins Lietuvos darbininkų kovą“. Tam pagrindo, straipsnio autoriaus nuomone, teikia ir bolševikų “įsilaužimas Lietuvon” 1918-1919 m., kuris “davė progos išgalėti pas mus įsiutusiai reakcijai”. Straipsnis buvo užbaigtas savotišku “atsakymu Angariečiams”, kuris, pasak straipsnio autoriaus – lietuvių socialdemokrato- “gali būti vienas - mes stovim už idėjinės kovos laisvę visiems, bet šalin socialistinės tvarkos vykinimas svetimo durtuvo pagalba ir tomis priemonėmis, kurias pas mus vartoja bolševikai-okupantai“ kurie „ne stato, bet griaua Lietuvos darbininkų judėjimą“⁴.

Taigi socialdemokratams pasisakė prieš socializmo kūrimą „kaimyno durtuvų pagalba“ o patį tokį Lietuvos komunistų mėginimą su Rusijos bolševikų pagalba ateiti į valdžią Lietuvoje traktavo ne tik kad kaip Lietuvos darbininkų judėjimo silpninimą bet tiesiog kaip jo griovimą, naikinimą. Toks požiūris į tiek 1918m. pabaigos – 1919m. I-osios pusės, tiek į 1920m. vasaros įvykius Lietuvos socialdemokratams buvo būdingas ir vėlesniais metais. Apžvelgę tai kaip Lietuvos socialdemokratams vertino bolševizmo invaziją į Lietuvą pereikime prie aiškinimosi to koks apskritai buvo jų požiūris į rusiškojo bolševizmo ideologiją bei praktinę politiką Rusijoje.

Lietuvos socialdemokratų požiūris į bolševikų mėginimą sukurti socializmą Rusijoje: bolševikų politikos kritika iš marksizmo pozicijų.

Apibūdinant Lietuvos socialdemokratų požiūrį į rusiškąjį bolševizmą - komunizmą pirmiausiai reikėtų atkreipti dėmesį į tai ar buvo šis požiūris kaip nors užfiksuotas oficialiuose Lietuvos socialdemokratų partijos dokumentuose. Tai darant reikėtų paminėti kad jau 1919m. rudenį - spalio pabaigoje vykusiame slaptame beatsikuriančios LSDP narių pasitarime šalia kitų klausimų buvo apsvarstytas bei išsakytas ir požiūris į Rusijos bolševikų politiką⁵. Šiame pasitarime priimtoje rezoliucijoje „Internacionalas“ buvo sakoma, kad LSDP nepriimtinas III komunistinis Internacionalas, kadangi “Rusijos revoliucija neprivedė

prie socializmo”, ir kad “politinė prievarta negali atstoti trūkstamų ekonominių vystymosi sąlygų”⁶.

Matyt, galima teigti kad tokios, kad ir glaustos požiūrio į bolševikų politiką formuluotės rodė tam tikrą beatsikuriančios LSDP poziciją rusiškojo bolševizmo atžvilgiu. Ši pozicija dar labiau buvo paryškinta 1921m. vasario 26-28d.d. vykusioje pirmojoje oficialioje legalioje LSDP konferencijoje po Lietuvos valstybingumo atkūrimo. Nors šioje konferencijoje kokio nors specialaus nutarimo ar rezoliucijos specialiai skirtos Rusijos bolševizmo politikai įvertinti priimta nebuvo, tačiau to meto LSDP požiūrį į Rusijos komunistų vidaus ir tarptautinę politiką galime aptikti LSDP konferencijos nutarimuose “Internacionalo klausimai”, “Einamojo momento įvertinimas” ir “Santykiai su komunistais”⁷.

Taigi 1921m. LSDP konferencijos nutarime “Internacionalo klausimai” panašiai kaip ir 1919m. spalio pabaigos slapto LSDP pasitarimo nutarime, buvo sakoma kad Rusijos revoliucija šiame laikotarpyje negali privesti Rusijos “prie socializmo”, nes šioje šalyje “nėra reikalingų jam ekonominių sąlygų” ir kad “politinė prievarta negali “atstoti trūkstamų ekonominio vystymosi aplinkybių”⁸. Todėl, anot 1921m.vasario pabaigos LSDP konferencijos dalyvių, III-asis (Komunistų) internacionalas negali “sutelkti platesnių revoliucinio proletariato minių” ir kad “ne jam (III-ajam Internacionalui – G.M.) teks spręsti ir griežtą kovą su imperializmu”. To “sprendimo”, pasak to meto lietuvių socialdemokratų reikia laukti iš Vakarų industrinių valstybių, “kur jau esama ekonominių sąlygų socialistinės revoliucijos ir kur gali įvykti galutinoji kova už socializmą”. “Galutinąją kovą tarp darbo ir kapitalo”, LSDP konferencijos požiūriu, “tepajėgs pakelti” tik “naujas Internacionalas, sutraukęs į savo eiles visų tų kraštų (Vakarų industrinių kraštų – G.M.) socialistinį ir revoliucinį proletariatą”⁹.

Kitame čia aptariamame LSDP konferencijos nutarime “Einamojo momento įvertinimas” dar kartą buvo pabrėžiama jog “socialistinis ūkis bus kuriamas ir visuomenė vedama prie socialistinės tvarkos pirmiausia “tuose kraštuose ir tose gamybos šakose, kurios yra labiau pribrendusios”¹⁰. Taigi Lietuvos socialdemokratų požiūriu Rusija bolševikams paimant valdžią objektyviai nebuvo pribrendusi socializmo kaip santvarkos kūrimui. Tokia nuostata čia aptariamame laikotarpyje, tiek prieš minėtą LSDP konferenciją, tiek ir po jos, buvo dėstoma ir LSDP laikraščio “Socialdemokratas” puslapiuose. Štai 1920.08.05d. išėjusio “Socialdemokrato” vedamajame straipsnyje “Taikos, duonos, laisvės” buvo rašoma kad “tobuliausiai išsvajotoji sistema pasiliks tik svajonėse, neduos žmonijai nieko, jei ta sistema bus tik durtuvu palaikoma, jei ekonominės sąlygos tai sistemai neatitiks, jei proletariatas (gyventojų dauguma) nepriaugo prie pakeitimo privatinės produkcijos socialistine produkcija”¹¹.

Kad Rusija yra „labiausiai atsilikusi Europos šalis“ ir kad atsilikusi ji yra ne tik „gamybos srityje bet da labiau proto išsilavinimu, darbininkų ir visuomenės pasiruošimu naujam socialistiniam gyvenimui“ buvo rašoma 1921m. balandžio 21d. „Socialdemokrato“ numeryje¹². Ryšium su tuo kad Rusija ekonominiu, socialiniu ir kultūriniu požiūriu yra aiškiai nepribrendusi socializmo kūrimui, o bolševikai vis dėl to pamėgino tai daryti, tai kaip toliau buvo rašoma čia minimame LSDP laikraščio numeryje, „kai komunistai ėmė kurti socializmo tvarką, visas pavėluotas rusų gyvenimas susivertė prieš juos ir kaip sunkus akmuo pririštas prie kojų, ėmė juos traukti į barbarų gadyne“¹³.

Požiūrį kad Rusijoje greitai sukurti socializmą nėra jokių sąlygų charakteringai “Socialdemokrato“ puslapiuose 1921m. pavasarį išdėstė LSDP narys (praityje – XXa.

pradžioje buvęs vienu iš žymesnių to meto LSDP veikėjų, o ateityje – žiūrint iš 1921m. perspektyvos - tapęs žinomu istoriku ir teisininku) A.Janulaitis¹⁴. Savo straipsnyje skirtame to meto LSDP krizinės būklės priežasčių aiškinimuisi, aptardamas socialinės ir socialistinės revoliucijų supratimo ir jų reiškimosi galimybių problematiką A.Janulaitis rašė jog “Rytuose, pas rusus, sąlygų socialistinei revoliucijai visai nėra”¹⁵. Ir nėra jų todėl, kad ten, anot lietuvių socialdemokrato, dar “neišsivystė kapitalizmas”. Be to pasak A.Janulaičio, kapitalizmo ir anksčiau Rusijoje mažai buvo nes jis buvo “svetimas padaras, neturįs savytų šaknų”. “Dabar” t.y. XXa. 3 – ojo dešimtmečio pradžioje, A.Janulaičio nuomone, neliko nė to kapitalizmo kuris buvo.

Toliau savo straipsnyje lietuvių socialdemokratas rašė, kad “darbininkai Rusijoje silpni”, kad Rusijoje “tebeviešpatauja pirmykštis ūkis tik su dabartiniu valstybiniu aparatu, kurį taip lengvai pakeitė aziatų despotizmas”. A.Janulaitis prisiminė ir tai kad klausimas ar gali Rusija pereiti prie socializmo, “peršokus kapitalizmo tvarkos tarpą”, Rusijoje jau seniai buvo svarstomas ir kad jį jau “seniai rusų socialistai – mokslininkai kėlė”. Straipsnyje buvo primenama kad rusų socialistai - “liaudininkai” („narodnikai”) bei jų pasekėjai – socialistai – revoliucionieriai (eserai), į minėtą klausimą (ar galima pereiti į socializmą peršokus kapitalizmą) atsakė teigiamai.

Tačiau, pasak A.Janulaičio, socialdemokratams tvirtino atvirkiškiai ir teigė kad į socializmą “peršokant” kapitalizmą pereiti neįmanoma. A.Janulaitis priminė, kad Plechanovas ir Leninas, kaipo marksistai ilgą laiką ginčijosi dėl to su narodnikais (“liaudininkais”). Tačiau, anot čia minimo lietuvių socialdemokrato, “dabar”, (t.y. po bolševikų atėjimo į valdžią-G.M.) “dėl iširusio rusų gyvenimo tas liaudininkų svajones vykina pats Leninas”. Ir tų “svajonių vykinimo bandymų pasekmės”, pasak A.Janulaičio, yra “badas, iširimasis, kraujų kudros, despotizmas, netvarka ir nėra paramos plačiųjų minių tarpe”.

Taigi, kaip toliau savo straipsnyje rašė A.Janulaitis,- “senasis Leninas vadino atgaleivių ir svajotojų dabartinį Leniną”. Kitaip sakant, iš A.Janulaičio dėstomų minčių natūraliai sekė išvada kad skirtingai negu “senasis Leninas“, kuris vadovavosi marksizmu, “dabartinis Leninas” vadovaujasi ne marksizmu, o narodnikų teorijomis. Akivaizdu kad rašydamas apie sąlygų socializmo kūrimui nepribrendimą ir jo (socializmo, kaip santvarkos) sukūrimo negalimumą tuo metu Rusijoje, A.Janulaitis, kaip galima suprasti iš jo straipsnio, vadovaujasi marksistinėmis nuostatomis ir nepritaria “narodnikiškoms” V.Lenino nuostatomis.

Tai kad Leninas “užmiršo visa tai, ką 30m. prieš tai rašė ir skelbė liaudininkams – utopistams”, kad jis “pasiskolino jų svajones – utopijas ir jas penkerių metų laikotarpyje įgyvendina Rusijoje”, buvo rašoma ir 1922m. birželio 29d. „Socialdemokrato“ numeryje “buvusio bolševiko” pseudonimu pasirašytame straipsnyje “Leninas pasitraukė”¹⁶. Šiame straipsnyje buvo rašoma jog “ūkio žvilgsnyje Rusija neįgyvendino nei komunizmo, nei tuo labiau socializmo” ir kad bandymų tai padaryti rezultate buvo tik “galutinai sugriautas Rusijos ūkis”, o Rusijos darbininkai “atstumti į pirmykščio kapitalizmo išsivystymo tarpą”, kad buvo “pagaminta didelis vargas ir rusų darbininkų išnaudojimas”.

Čia ką tik pateiktą bolševikinio mėginimo kurti socializmą kritiką kaip ir prieš tai pateiktą apžvelgtą A.Janulaičio rusiškojo komunizmo kritiką, kaip ir LSDP 1919m.spalio pabaigos pasitarime bei 1921m. vasario pabaigos konferencijoje bei LSDP laikraštyje išreikštą poziciją rusiškojo bolševizmo atžvilgiu, galime pavadinti marksistinės

visuomeninių, socialinių – ekonominių procesų analizės išdava bei tuo pačiu marksizmo teorija paremta bolševikinės socializmo kūrimo teorijos ir praktikos kritika.

Tokia pat kritika buvo paremta ir 1922m. LSDP išleista P.Naruševičiaus parašyta brošiūra „Kas yra Rusų Socialistinė Federacinė Tarybų Respublika“¹⁷. Čia tipiškai marksistiškai atkreipus dėmesį į tai kad „svarbiausį kiekvienos visuomenės ar valstybės gyvenimo pamatą sudaro jos ūkis“ ir kad „krašto ūkio gamybos formos ir visuomenės santykiai gamybos darbe nustato ir plečia visą šalies gyvenimą vienon ar kiton pusėn“ buvo rašoma kad „spalių perversmas“ – „politinis komunistų perversmas“ nebuvo socialistinė revoliucija¹⁸. „Spalių perversme svarbiausią vaidmenį, anot P.Naruševičiaus, atliko „politinis komunistų separatizmas ir kraštutinis, o ne viešpataują Rusuos visuomenės santykiai gamybos darbe ir krašto ūkio gamybos formos“. Dėl to kaip rašoma toliau minėtoje brošiūroje „Tarybų valdžia, kaip politinio perversmo padaras, neatatinka nei viešpataujančioms Rusuose ūkio formoms, nei visuomenės išsiplėtimo laipsniui ir neturi įtakos visam gyvenimui“¹⁹.

Pasak P.Naruševičiaus, „kai valdžia stengiasi gyvenimą prašokti“ ir vesti visuomenės gyvenimą tokią tvarką, kuriai krašto gamybos formos ir pati visuomenė dar nėra priaugusios...tuomet nepribrendęs gyvenimas nepasiduoda“ ir „valdžios bandymai jį pagreitinti, varyti jį šuoliais...kelia tik netvarką, ardo ir stabdo tolesnį plėtimąsi“²⁰. Todėl apžvelgiamos brošiūros autoriaus nuomone, nors bolševikai daugiau nei tris metus „griovė kapitalizmą“, tačiau jo taip ir „nesugriovė“, ko rezultate, bolševikų įvykdyta „nacionalizacija ir socializacija buvo ne kas kita kaip legalizuotas plėšimas ir ardymas“ sąlygojęs „minios savivalę“, „labiausiai atsilikusio Rusuose visuomenės gaivalo viešpatavimą“, „Raudonosios gvardijos virtimą plėšikų ir žmogžudžių būriais“ bei visišką ekonominį Rusijos suirimą, taigi ir ką tik minėtos, pažangą stabdančios visuomenės gyvenimo „netvarkos“ atsiradimą“²¹.

Visa tai, taip pat, anot P.Naruševičiaus, sąlygojo ir „griežčiausios“ komunistų partijos diktatūros po proletariato diktatūros priedanga įvedimą bei „demokratizmo išmetimą iš visų gyvenimo sričių“²². Tai pasak lietuvių socialdemokrato - knygos apie bolševikų valdomą Rusiją autoriaus, sąlygojo ar dar labiau padidino jau ir anksčiau pasireiškusią komunistų partijos narių demoralizaciją.

Anot P.Naruševičiaus, bolševikinėje Rusijoje „kasdieniniu gyvenimo reiškiniu“ tapo „kyšių ėmimas, savivalė, neteisėti suiminėjimai, persekiojimai, valstybės turto ir t.t. aikvojimas“²³. Ypač, anot aptariamą brošiūros autoriaus, „tame darbe pasižymėjo „črezvičaikos“ bendradarbiai“. Nors P.Naruševičiaus požiūriu, „Rusų Socialistinės Federacinės Tarybų Respublikos konstitucija“ laikytina „pažangiausia visame pasaulyje konstitucija“, pagal kurią „visa šalies valdžia turi būti Darbininkų ir Valstiečių Atstovų Tarybų rankose“, tačiau, „rusai gyvenime nė nematė“ šios konstitucijos, arba kitaip sakant, ši popieriuje paskelbtoji konstitucija, praktiškai visiškai neveikė“²⁴.

Toliau savo brošiūroje iškritikavęs Rusijos komunistų bei jų pasekėjų iš kitų šalių įkurtą III (Komunistų) Internacionalą (kaip „aparata“ bolševikinės Rusijos „užsienio politikai vykdyti“) ir bolševikų skelbtos „pasaulinės socialistinės revoliucijos teoriją ir praktiką“ bei neigiamai įvertinęs komunistų įvykdytą „socialistinių revoliucinių partijų suskaldymą“²⁵, P.Naruševičius pereina prie bolševikų pradėtos Naujosios Ekonominės Politikos (NEPo) aptarimo ir šią bolševikų politiką traktuoja kaip perėjimą nuo nesėkmingo ir Rusijoje tuo metu neįmanomo socializmo kūrimo prie kapitalizmo ekonomikoje ir tai,

anot lietuvių socialdemokrato, aiškiai parodė, kad ginklo jėga negalima įvesti naujos visuomenės tvarkos, jeigu ūkio formos ir pati visuomenė dar nėra tam pribrendę²⁶.

Anot brošiūros apie komunistinę Rusiją autoriaus, rusų komunistai pripažinę „savo ekonomikos politikos klaidą“ turėtų pripažinti „ir politinę savo klaidą“, tačiau tai jiems padaryti sunkiau, nes tai reikėtų visiškai pasitraukti iš valdžios ir visą valstybės aparatą perduoti liaudies atstovybei – Steigiamajam Seimui²⁷. Tačiau kaip pastebi apžvelgiamos brošiūros autorius, bolševikai savo diktatūros panaikinti ir jokių „nusileidimų politikoje“ daryti nežada. Visgi savo brošiūros pabaigoje tvirtindamas, kad „kapitalistinė visuomenė ir kapitalistinis ūkio sutvarkymas, prie kurio veda patys komunistai“ yra „nesutaikomi su komunistuojančia tos šalies valdžia“ ir kad vienas jų turi pasitraukti“, P.Naruševičius prognozavo kad „Rusai paliks (neaišku – „evoliucijos ar ginklo keliu“) buržuazinė demokratine respublika“ ir kad „nei socializmo, nei socialistinių valstybių federacijos Rusų visuomenė nematė ir nematys, iki kapitalizmas atgyvens savo laiką“²⁸.

Vėlyvuju brandžiuoju marksizmu (šiuo atveju turint mintyje pačių K.Markso ir F.Engelso tekstus) paremta nuostata kad sukurti socializmą kaip santvarką negalima jeigu prie jo nėra pribrendusi visuomenės ekonominė ir socialinė visuomenės raida (ir struktūra) tuo metu vadovavosi tiek Rusijos socialdemokratų – menševikų, tiek, apskritai, dauguma Europos socialdemokratų.

Kaip žinia pagal (vėlyvojo) marksizmo teoriją kapitalizmas kaip visuomeninė ekonominė formacija negali žlugti, taigi ir transformuotis (revoliucijos būdu) į postkapitalistinę visuomenę, tol kol kapitalizmas nepasieks visų savo vystymosi galimybių, kol neįvyks galima maksimali kapitalizmo sąlygomis visuomenės industrializacija bei pramonės ir kapitalo koncentracija, kol pačios kapitalistinės visuomenės gelmėse nesusiformuos visos prielaidos pereiti į postkapitalistinę visuomenę, arba, kitaip sakant kol neįvyks kapitalistinės visuomenės socializacija bei proletarizacija, t.y. kol daugumą visuomenės gyventojų nesudarys darbininkai bei kol, pagaliau, tie darbininkai nepasieks tam tikrą visuomeninės sąmonės lygį, kam vėlgi reikalingas tam tikro visuomenės kultūrinio lygio pasiekimas.

Tokia perėjimo iš kapitalizmo į postkapitalistinę visuomenę samprata išplaukė, tiek iš marksizmo kvintescenciją pateikusių K.Markso teksto „Dėl politinės ekonomijos kritikos. Įvadas“, tiek iš svarbiausiojo ir didžiausiojo K.Markso veikalų „Kapitalas“, tiek iš kitų jo bei F.Engelso tekstų, o, taip pat, iš marksistinė socializmo teorija besivadovavusios socialdemokratijos programinių dokumentų, visų pirma iš didelę įtaką įvairių Europos šalių socialdemokratinė partijų programinių dokumentų formulavimui turėjusios garsiosios 1891m. Vokietijos socialdemokratų partijos (VSDP) „Erfurto programos“ ir jos teorinės dalies autoriaus, žymiausio XIXa. pabaigos – XXa. pirmojo trečdalyje socializmo teoretiko, Vokietijos ir tarptautinės socialdemokratijos ideologo, II Internacionalo ideologinio lyderio K.Kautskio parašytų ir net į 18 Europos šalių kalbų išverstų šios programos komentaru, tapusių savotišku to meto „socializmo katekizmu“.

Minėta marksistinė - socialdemokratinė perėjimo iš kapitalizmo į postkapitalistinę visuomenę samprata dar labiau akcentuota buvo po Pirmojo pasaulinio karo pasirodžiusiuose K.Kautskio darbuose, visų pirma, ko gero, politinio marksizmo tyrinėtojų nepakankamai įvertintame bei analizuotame 1922 m. išleistame jo veikalė „Proletarinė revoliucija ir jos programa“, o taip pat, ir tarpukario laikotarpyje priimtose socialdemokratų partijų programose, pirmiausiai VSDP 1925 m. „Heidelbergo programoje“. Reikia pažymėti kad tokia čia apžvelgiama marksistinė perėjimo iš kapitalizmo į socializmą samprata,

nuosaikesniame ar radikalesniame pavidale buvo būdinga ir LSDP programiniams dokumentams XIXa. pabaigoje – XXa. pirmoje pusėje – pirmąją LSDP programą laikomai 1896m. programai, pastarosios 1919m redakcijai (tai yra tai LSDP programai su kuria LSDP buvo užregistruota oficialiai, legaliai veiklai Lietuvos Respublikoje 1919m. rudenį), 1921m. LSDP „Veikimo programai“ bei 1931m. XIII LSDP suvažiavime svarstytam ir dalinai priimtam LSDP programos projektui.

Kaip matėme iš to kas anksčiau buvo dėstoma šiame šio straipsnio skyrelyje čia apžvelgiami marksistinė perėjimo iš kapitalizmo į socializmą samprata išplaukė ir iš straipsnyje aptariamo laikotarpio LSDP konferencijų rezoliucijų bei iš straipsnių LSDP laikraštyje „Socialdemokratas“ bei LSDP išleistos P.Naruševičiaus brošiūros.

Kadangi čia minėjome kad tokią kapitalizmo transformacijos į socializmą sampratą arba, kitaip sakant, iš pirmo žvilgsnio paradoksaliai skambančią evoliucinę socialistinės revoliucijos sampratą remdamasis K.Markso bei F.Engelso tekstais, tai yra, remdamasis „vėlyvuuju“ – „brandžiuuju“, autentiškuuju marksizmu, daugiausiai plėtojo didžiausias autoritetas (XIXa. pabaigoje – XXa. pradžioje) marksizmo teorijos aiškinimo, interpretavimo, plėtojimo ir populiarinimo srityje K.Kautskis, tai šalia to kas čia jau buvo pristatyta apžvelgiant Lietuvos socialdemokratų požiūrį į socializmo, kaip santvarkos sukūrimo galimybes Rusijoje, galime dar paminėti, kad čia, šiame šio teksto skyrelyje jau minėtame 1920.08.05d. „Socialdemokrato“ numeryje buvo pateiktas K.Kautskio brošiūros „Demokratija ar diktatūra“ glaustas aptarimas, kur buvo nurodoma ir tai kokios sąlygos yra reikalingos socializmui įvesti²⁹.

Taigi čia buvo pažymima, kad „socializmui įvesti“ pagal K.Kautskį yra reikalingos tokios „sąlygos“, kaip: 1) „noras prie socializmo“, kuris „atsiranda, kada didžioji pramonė yra išsivysčiusi; 2) „materialinės galimybės socializmui įvesti“, kurios „yra tik tada, kada krašto pramonė apima kuo plačiausias gamybos sritis“; 3) „pajėga – pakankamai stiprus proletariatas“; 4) „gabumas paėmus į savo rankas gamybą ją išlaikyti ir tinkamai socializmui atžvilgiu pritaikinti“³⁰. Kitaip sakant, čia „marksizmo popiežius“ (taip K.Kautskis buvo pradėtas vadinti XIXa. pabaigoje – XXa. pradžioje) išdėstė tas marksizmo „tiesas“ kurios nurodo kokios sąlygos turi būti kad įvyktų kapitalizmo žlugimas ir perėjimas į postkapitalistinę – socialistinę visuomenę. Iš jų formulavimo matome šiame tekste jau ne kartą pažymėtą nuostatą, kad kapitalizmo transformacijos į socializmą – „socialistinė revoliucija“ - gali įvykti tik tada kada bus įvykusi pakankama visuomenės socializacija bei pramonės ir kapitalo koncentracija.

Gi Rusijoje socialinio – ekonominio vystymosi raida, vėlyvuuju - autentiškuuju marksizmu besivadovavusių K.Kautskio bei kitų Europos socialdemokratų (kaip matėme ir Lietuvos socialdemokratų) ideologų ir lyderių, kaip ir įvairių atmainų Rusijos socialdemokratų menševikų, nuomone nėra iš tolo neatitiko tų sąlygų kurios reikalingos įvykti transformacijai iš kapitalistinės į postkapitalistinę visuomenę, t.y. įvykti socialistinei revoliucijai.

Europos socialdemokratijos ideologai ir lyderiai pritarė Rusijos socialdemokratų menševikų ideologams G. Plechanovui, A. Potresovui, J. Martovui ir kitiems, anot kurių, Rusijoje galėjo įvykti tik buržuazinė demokratine revoliucija, kuri turinti atverti kelias normaliai demokratinei parlamentinei šalies raidai, kuri vėliau išsivysčius kapitalizmui sudarysianti galimybes taikiai vykdant demokratinius socialistinius pertvarkymus pereiti į socializmą. Tad nepaisant to kad nors Rusijos bolševikai (kaip kad ir jų pasekėjai kitose šalyse) ir laikė save vieninteliais tikraisiais marksistais, tačiau K. Kautskis bei kiti žinomi

Vakarų Europos bei Rusijos socialdemokratijos ideologai ir lyderiai V. Lenina ir bolševikus vadino blankistais, smulkiaburžuaziniais revoliucionieriais bei, apskritai, neigė jų – bolševikų teisę vadintis marksistais.

Taigi dar kartą galime akcentuoti, kad straipsnyje aptariamojo laikotarpio Lietuvos socialdemokratai, kaip ir K.Kautskis, kaip ir daugelis kitų įvairių šalių socialdemokratų, bolševikiškąjį mėginimą kurti socializmą Rusijoje (nesant tam objektyvių ekonominių, socialinių ir kultūrinių sąlygų) kritikavo iš marksistinio socializmo doktrinos pozicijų.

Ši marksistinė bolševikiškojo mėginimo kurti socializmą kritika tik dar kartą paliudija tai, kad XX a. 3-ojo dešimtmečio pradžios, kaip beje ir viso tarpukario laikotarpio ir kaip ir apskritai XIX a. pabaigos – XX a. pirmosios pusės, Lietuvos socialdemokratijos ideologija yra apibūdinta ir vadintina marksistinio socializmo ideologijos lietuviškuoju variantu (atveju).

Nors dėl kai kurių kitų šios lietuviškojo marksistinio socializmo ideologijos aspektų, kurių aptarimas neįeina į šio straipsnio objektą, ji, kaip ir eilės kitų Europos socialistinių – socialdemokratinų partijų, ar atskirų tokių partijų grupių ideologija, XX a. 3-ojo dešimtmečio pradžios atveju, apibūdinama, kaip pakankamai radikaliai interpretuoto klasikinio marksistinio socializmo ideologija (-jos), tačiau tiek ji (jos), tiek ir kitų šio laikotarpio Europos socialdemokratinų partijų ideologijos, paremtos nuosaikešnėmis marksizmo interpretacijomis, visumoje yra apibūdinamos, kaip reformistiškai – demokratiškai interpretuoto marksistinio socializmo ideologijos nacionaliniai variantai.

Iš tokios reformistiškai – demokratiškai interpretuoto marksizmo ideologijos ir ypač iš čia anksčiau pristatytos jos sudėtinės dalies – „evoliuciškai revoliucinės“ perėjimo iš kapitalizmo į socializmą teorijos išplaukė ir nuoseklus bei vienareikšmiškas aptariamos epochos, kaip ir beje vėlesnių istorinių laikotarpių socialdemokratų pasisakymas už demokratiją, už tai kad demokratija yra ir kelias, būdas, priemonė pereiti į socializmą ir kartu būtinas, neatsiejamas socializmo bruožas³¹. Tad sekančiame šio teksto skyrelyje pamėginsime pažvelgti kiek ši nuostatos pasireiškė straipsnyje aptariamojo laikotarpio lietuviškosios socialdemokratijos politinėje mintyje.

Socialdemokratų požiūris: „socializmo be demokratijos būti negali“ arba socialdemokratiškoji bolševizmo kritika už demokratijos paneigimą.

Nedemokratišku, perversmo būdu atėję į valdžią Rusijoje bolševikai labai greitai panaikino po vasario revoliucijos čia atsiradusią jauną, nebrandžią, karo suirutės, chaoso metu besireiškusią bet visgi demokratiją. Jau iš pat pradžių buvo pradėta riboti kitų, tame tarpe ir socialistinių, partijų veikla. Buvo varžoma ir uždarinėjama jų spauda, areštuojami bei įkalinami jų veikėjai, o kai kurios partijos apskritai buvo uždraustos. Tiesa, po bolševikų atėjimo dar buvo leista įvykti dar iki tol numatytiems ir suplanuotiems Steigiamojo Susirinkimo rinkimams, tačiau juos bolševikams pralaimėjus, Steigiamasis Susirinkimas po pirmojo jo posėdžio buvo išvaikytas. Pradėta vykdyti represijos ir teroras prieš bolševikų politinius priešininkus.

Bolševikų diktatūros įvedimą ir tuo pačiu įvykdytą demokratijos paneigimą, tiek rusų socialdemokratai menševikai, tiek kitos Rusijos socialistinės partijos, tiek ir Vakarų Europos socialistai vertino neigiamai. Bolševikų pradėtas „socializmo kūrimas“ paneigiant demokratiją, daugumos socialdemokratų nebuvo laikomas socializmo kūrimu, nes kaip rašė į bolševikų atėjimą į valdžią, bei jų bei jų pradėtus vartoti politinio valdymo metodus, ištisa

serija darbų paskirtų radikaliai bolševizmo kritikai ir demokratijos gynimui atsiliepęs K. Kautskis „socializmas yra nesuprantamas be demokratijos“ ir kad „nėra socializmo be demokratijos“³².

Tokia nuostata buvo nuolat ir nuolat akcentuojama, argumentuojama ir motyvuojama tokiose K.Kautskio po bolševikų atėjimo į valdžią Rusijoje parašytose knygose bei brošiūrose kaip Proletariato diktatūra“, „Demokratija ir diktatūra“, „Komunizmas ir terorizmas“, „Nuo demokratijos į valstybinę vergiją“, „Marksizmas ir bolševizmas – demokratija ir diktatūra“ ir kitose knygose, brošiūrose ar straipsniuose.

Pereinant nuo griežtos bolševizmo kritikos už demokratijos paneigimą K.Kautskio darbuose prie to kaip bolševikiškasis demokratijos paneigimas buvo pristatomas ir vertinamas Lietuvos socialdemokratų spaudoje reikėtų atkreipti dėmesį į tai kad jau minėtame 1920.08.05d. „Socialdemokrato“ numeryje, kuriame buvo pateiktas K.Kautskio brošiūros „Demokratija ar diktatūra“ glaustas aptarimas buvo pažymėta, kad K.Kautskis ypač akcentuoja „demokratijos svarbią rolę iškovojimui politinės valdžios“³³. Čia buvo rašoma jog K.Kautskis teigia, kad „demokratija ir socializmas skiriasi tarp savęs ne tuo, kad viena yra įrankis, o antras tikslas“, o „abudu yra įrankiu vienodam tikslui – proletariato išsiliuosavimui“.

Glaustą minėtos K.Kautskio brošiūros aptarimą „Socialdemokrato“ laikraštyje irgi galima laikyti kaip tam tikrą Lietuvos socialdemokratų požiūrio į bolševizmą jo metodus išraišką. Neveltui pabaigoje šio straipsnio siūloma „išversti šitą knygutę ir duoti Lietuvos darbininkams progos susipažinti su proletariato ir diktatūros klausimais“³⁴. Tai ir buvo padaryta. Šią K.Kautskio brošiūrą į lietuvių kalba išvertęs A. Janulaitis išspausdino ją kaip priedą prie kitos jo (A.Janulaičio) išverstos K.Kautskio knygos „Seimas ir demokratija“³⁵.

Šiame straipsnyje apžvelgiamame laikotarpyje „Socialdemokrate“ galima rasti ir kitų žymių įvairių šalių socialistų pasisakymų apie bolševikų vedamą politiką Rusijoje. Štai „Socialdemokrato“ 1920m. 11-tame numeryje buvo iš lenkų socialistų laikraščio „Robotnik“ perspausdintas trumpas Anglijos darbininkų delegacijos pareiškimas apie padėtį Rusijoje³⁶. Čia buvo pateikiama minėtos delegacijos atstovo Snoudeno nuomonė, kad tai kas yra Rusijoje „nėra socializmas“, kad „visas socializmas ir komunizmas“ tėra tik „manifestuose“, kad Rusijoje esančios Tarybos „yra ne demokratinės“, kad bolševikai „demokratizmą“ laiko „pasenusia teorija“. Proletariato diktatūra taip pat nepasisekė įgyvendinti, nes tėra „tik komunistų partijos diktatūra“ ir kad tą „partiją veda saujelė žmonių“. Tiesa, šalia Snoudeno pasisakymo, „Socialdemokrate“ buvo pateikta ir kitų Anglijos darbininkų delegacijos atstovų pasisakymai, kuriems būdinga palanki nuomonė apie Tarybų Rusiją, tačiau čia pat yra pažymėta, kad tai yra „kraštutiniai kairiųjų anglų darbininkų nuomonė“.

„Anglijos darbininkų atstovo“ Snoudeno nuomonė apie bolševikus buvo pateikta ir kitame - 1920.07.29d. „Socialdemokrato“ numeryje³⁷. Čia buvo pristatytas Snoudeno požiūris, pagal kurį „bolševikai neturi nieko bendro nei su socializmu, nei su demokratija“. „Socialdemokrate“ buvo pažymėta, kad anot Snoudeno, „600 tūkst. KP narių diktuoja 100 milijonų Rusijos gyventojų, tai ką jiems diktuoja 6 vyrai, kurių rankose yra visa valdžia“.

1920 m. rugsėjo 9d. „Socialdemokrato“ numeryje buvo „suglaustai“ perspausdintas vokiečio socialdemokrato V.Ditmano straipsnis apie bolševikinę Rusiją³⁸. Tai buvo labai kritiškas bolševikų atžvilgiu straipsnis. Čia buvo rašoma, kad bolševikai „šalin metė demokratizmo principą ir nusitvėrė valstybinės prievartos visose gyvenimo srityse“ ir kad Rusijoje „darbininkų klasė virto bolševikams tik priemone jų politikai vykinti“, kad „vieton proletarų diktatūros bolševikai įvedė „diktatūrą proletarams“, ir kad „tokia komunistinė

diktatūra galėjo įvykti ir išsivystyti tik esant Rusų liaudžiai nekultūringai ir visai neveikliai”. Pasak vieno iš Vokietijos Nepriklausomųjų socialdemokratų partijos (VNSDP) lyderių, komunistai “pasistatė tikslą įvesti socializmo tvarką iš aukšto ir jam įgyvendinti pasirinko du įrankius: Tarybų biurokratiją ir raudonąją armiją”, kurios abi yra “valdomos komunistų partijos”, kuri suorganizuota taip pat iš aukšto, ir jos dauguma nedaug bendra turi su socializmu”³⁹.

„Socialdemokrate” perspausdintame V.Ditmano straipsnyje buvo charakterizuotas ir komunistų partijos hierarchinės struktūros principas. Anot vokiečių socialdemokrato, “tikrais komunistais yra mažas vadų būrys, kurių priešaky stovi Lenin, Trockij, Zinovjev, Radek, Bucharin ir kiti”. Šie “vadai vadovauja komunistų partijai, partija – darbininkų klasei, per darbininkus valstiečiams ir visam kraštui”. “Prie tokios diktatūros” – vokiečių socialdemokrato nuomone, būtina kariška disciplina ir organizacija, pačioj partijoje, neišvengiamas teroras...”.

Toliau čia apžvelgiamame „Socialdemokrate“ perspausdintame straipsnyje buvo pateikti duomenys, apie tai kad nuo 1920 m. birželio 15 iki liepos 15 d. “črezvučiaikos” nutarimu buvo sušaudyta 893 asmenys, “neskaitant nužudytų administratyviai”. Taip pat, čia buvo tvirtinama, kad Rusijoje “spaudos, draugijų, susirinkimų laisvė tėra dėl komunistų”, kad “rinkimai į tarybų įstaigas visur atviri”, kad “slaptai (balsuoti- G.M.) draudžiama”, kad rinkimų metu daromas spaudimas, o jeigu rinkimų rezultatai nepatinka komunistams – “rinkimai naikinama”.

“Socialdemokrate“ perspausdintame V.Ditmano straipsnyje, taip pat, buvo atkreiptas dėmesys ir į kitus bolševikų valdomoje Rusijoje pasireiškiančius, smerktinus dalykus tokius kaip „priverstinė karinė tarnyba, šaudymas už pabėgimą iš kariuomenės, “varymas” į koncentracijos stovyklas už streikus, “tenai vykdomus priverstinius darbus”. Straipsnio pabaigoje V.Ditmanas apsistojo ties komunistų partijos sudėtimi ir užbaigė savo straipsnį teigdamas, kad “tokia diktatūra nebetinka vokiečių darbininkams, kurie senai jau nebėra „gyvuliais dviem kojom”, kurie “yra žmonės pilna to žodžio reikšme ir nebepakeštų aklos prievartos”.

Straipsnyje aptariamo laikotarpio “Socialdemokrato” numeriuose buvo ne viena kartą pateikta ir Rusijos socialdemokratų nuomonė apie bolševikų diktatūros ypatybes jų šalyje.

Štai 1920.10.28d. “Socialdemokrate” buvo perspausdintos iš vokiečių laikraščio “Freiheit” žymaus rusų menševiko J.Martovo mintys apie “proletariato diktatūros” ypatybes Rusijoje, kur šalia kitko buvo paminėta ir tai jog “renkant darbininkų atstovus į darbininkų tarybas “daroma visokios prievartos” kad tik būtų išrinkti komunistai⁴⁰.

Taip pat, “Socialdemokrate” iš to paties vokiečių laikraščio buvo perspausdintas ir kito žymaus rusų socialdemokrato R.Abramovičiaus duotas padėties komunistinėje Rusijoje apibūdinimas⁴¹. Šiame straipsnyje, nušvietus neigiamai įvertintą bolševikų žemės ūkio politiką, labai sunkią Rusijos ekonominę padėtį, atkreipus dėmesį į klestinčią spekuliaciją bei blogą darbininkų padėtį, bei nurodžius kad valdant bolševikams “Petrogradas tapo labiausiai badujančiu miestu pasaulyje” buvo rašoma, kad bolševikų vykdomas vadovavimo fabrikams būdas, kada juos “veda valdžios pastatyti komisari, kuriems duota neribota valia skirti darbininkams ir valdininkams visokias pabaudas” bei “atimti už prasikaltimą net maistą” yra “nedavęs jokių gerų vaisių”.

Pasak žinomo rusų socialdemokrato, šalyje kur buvo paskelbta “Tarybų valdžia” fabrikuose “darbininkų tarybų nesą”. Anot R.Abramovičiaus, Rusijoje nėra kitokios

spaudos, apart komunistinės, susirinkimus leidžiama daryti tik komunistams, o socialistinių partijų nariai komunistai yra laikomi jų priešais. Vienas iš Rusijos menševikų lyderių tvirtino, kad jeigu „per kokius rinkimus komunistai negauna viršaus, tuomet jiems netikę rinkimai naikinama“. Tas pat R.Abramovičiaus vertinimu daroma ir su profsajungomis – „jeigu sąjungos valdyba pasirodo ne bolševistinė, daroma tokie rinkimai kad būtų komunistų viršus“, nes „komunistai mano kad tik jie gali „vesti prie socializmo““. Taigi viso to išdavoje Rusijoje, pasak R.Abramovičiaus, yra „ne proletarų diktatūros valdžia, bet komunistų partijos diktatūra“⁴².

1921m. birželio mėnesio 23d. LSDP laikraščio numeryje buvo išspausdintas Rusijos socialdemokratų - čia ką tik minėto R.Abramovičiaus bei truputį anksčiau minėto J.Martovo parašytas atsišaukimas „į Europos socialistinį proletariatą“, kuriame buvo rašoma kad „tarybų konstitucija 3 m., kaip paskelbta, bet nė vienos dienos nebuvo vykdoma“⁴³. Čia, taip pat, buvo tvirtinama, kad „darbininkų ir valstiečių minios vis mažiau pasitiki bolševikų diktatūra, reikalauja laisvų rinkimų į Taryba“ bei kad „valdžia priklausytų nuo Tarybų“ ir kad būtų „vykdoma tarybų konstitucija“.

1921m. „Socialdemokrate“ buvo išspausdinta žinomo Vakarų socialdemokrato, buvusio II-ojo Internacionalo pirmininko ir ateityje būsimo Socialistų Darbininkų Internacionalo pirmininko, Belgijos socialistų lyderio Emilio Vanderveldės mintys apie Rusijos bolševizmą⁴⁴. Šalia kitko čia buvo pasakyta (ir tai akcentavo „Socialdemokratas“) jog bolševizmas parodė, kad nors „durtuvais“ ir „labai daug ką galima padaryti“, tačiau įkurti jais („durtuvais“) „socialistinės arba komunistinės tvarkos (...) šalyje kur nėra jokių socialistinių gaivalų“ negalima.

Apie tai kad bolševikų metodais sukurti socializmo negalima, kad negalima jo sukurti paneigiant demokratiją LSDP laikraščio puslapiuose buvo rašoma ne tik perspausdintuose įvairiuose kitų šalių socialdemokratų tekstuose ar informacijoje apie kitų šalių socialdemokratų požiūrį į bolševizmą, bet ir pačių Lietuvos socialdemokratų straipsniuose.

Štai viename iš lietuvių socialdemokratų parašytame straipsnyje kuriame šalia kitko buvo trumpai apžvegta ketveri bolševikų valdymo metai buvo palyginta tai ką bolševikai skelbė ateidami į valdžią ir ką jie padarė per ketverius metus būdami valdžioje⁴⁵. Taigi čia buvo rašoma kad oficialiai "spalių revoliucija paskelbė darbo teisę ir laisvę", kad "įkūrė Darbininkų Tarybų valdžią", kad "nusavino fabrikus ir dvarus", kad "panaikino caro skolas, kurios buvo caro užtrauktos rusų liaudžiai tam, kad tą pačią liaudį skersti Mandžiūrijos laukuose ir Petrapilio bei Maskvos gatvėse".

Tačiau ką iš tokios "spalių revoliucijos programos", anot straipsnio "Socialdemokrate" autoriaus, "padarė komunistai?". "O padarė", - kaip kad toliau rašoma minimame straipsnyje,- tai jog Rusijoje įsitvirtino "ne darbininkų, o komisarų valdžia" kuriai esant "darbininkai neturi teisės streikuoti, negali laisvai pasirinkti sau darbo, neturi nei spaudos nei žodžio laisvės", o "seni užsitarnavę per revoliuciją socialistai ir darbininkai, po 1905 - 1906 metų sugrįžę iš katorgos, vėl sėdi komisarų kalėjimuose ir badauja...". Anot straipsnio autoriaus – lietuvių socialdemokrato, kada "komisarai už spekuliaciją ir "platų" gyvenimą baudžiami lengva, tėviška ranka" ir "pašalinami vienam kitam mėnesiui iš komunistų partijos", tai "paprasti darbininkai už pasipriešinimą komisarams sodinami į kalėjimą ir net šaudomi".

.....

Apie bolševikų represijas prieš socialistinių partijų narius buvo rašoma ir kituose aptariamo meto „Socialdemokrato“ numeriuose. Štai 10 - ajame 1922m. „Socialdemokrato“ numeryje viename straipsnyje rašant apie padėtį Tarybų Rusijoje pažymima, kad „socialistinės partijos negali atvirai veikti, netgi savų laikraščių neturi“ ir kad „po senovei tebelaikomos pavojingiausiomis“ partijomis⁵⁰. Straipsnyje pranešama kad kalėjimuose sėdinčių politinių kalinių tarpe „žymi dalis tai socialistai, jų tarpe žymūs darbuotojai“ (kaipo pavyzdys nurodomas kurį laiką bolševikų kalėjime sėdėjęs žymus socialdemokratas, vienas iš menševikų lyderių F.Danas- G.M.).

1922.04.20d. „Socialdemokrate“ išspausdintame Juozo Girėno straipsnyje „Dvi konferencijos“ buvo rašoma apie tai kad Rusijoje „komunistai tiesiog kimšo į kalėjimus ir šaudė socialistinių partijų narius už tai, kad jie nesutiko su komunistų taktika ir aiškino, kad komunistai su savo taktika prieš prieto, kas dabar yra (tai yra prieto, kas tuo metu Rusijoje buvo – G.M.)“⁵¹. Anot šio straipsnio autoriaus, „terorą vartoja tas, kuris jaučiasi pats silpnas, silpnas pasitikėjimu plačių minių“. Ir komunistai, rašoma toliau minėtame straipsnyje jausdami tą silpnumą pradėjo vartoti teroro priemones net prieš savosios partijos narius“. Straipsnyje buvo minimas vienas „neperseniai“ sušaudytas suomių komunistas iš vadinamosios „darbininkų opozicijos“.

1922 m. balandžio viduryje "Socialdemokrate" rašant apie padėtį Tarybų Rusijoje vėl gi buvo pažymima, kad „Rusijoje iki šio laiko viešpatauja K.P. diktatūra“ bei kad „eina žiaurus persekiojimas kitų socialistinių partijų: socialdemokratų, socialistų-revoliucionierių, anarchistų“⁵². Čia, taip pat, buvo paminėta, kad „neseniai buvo išstremti iš Rusijos Danas ir kiti žymesni socialdemokratai“, bei, taip pat, kad „paskutiniu laiku buvo suimtas visas socialistų revoliucionierių centro komitetas ir kiti įtakingiausi jų partijos nariai sukišti į kalėjimus!“. Kaltinimai, kuriais remiantis buvo vykdomi minėti suėmimai ir įkalinimai, „Socialdemokrato“ nuomone, buvo sufabrikuoti⁵³.

1922 m. gegužės pabaigoje LSDP laikraštyje vėl buvo pranešama apie tai kad bolševikinėje Rusijoje paskelbus šūkį „mirtis socialdemokratams“, bolševikų „kalėjimuose, ištrėnimuose daug senų socialdemokratų atrado sau kapus“ ir kad bolševikų valdžia žada „dar žudyti“⁵⁴. „Socialdemokrate“ buvo piktinamasi kad į susidorojimą su socialdemokratais yra bolševikų įtraukiami ir vaikai, kurie, pasak straipsnio LSDP laikraštyje autoriaus, „bolševikų supratimu jau iš mažens turi būti pratinami prie kraujo troškimo“.

Tačiau kaip toliau buvo rašoma čia cituojamame straipsnyje, „tie kurie pamėgs socialdemokratų kraują, gers su pamėgimu tą kraują ir Lenino bei Trockio, nes Čeka specialistai, kaip kekšės nedaro skirtumo ir duodasi tam kas moka“. Kitaip sakant straipsnyje prognozuojama kad komunistinės revoliucijos sąlygotas teroras ateityje „suris“ ir savo „tėvus“. Jeigu prisiminsime istorinį taip vadinamos „senosios bolševikų gvardijos“ arba „Lenino gvardijos“, Trockio šalininkų likimą TSRS, o ir paties Trockio, likimą, matysime, kad 1922 m. gegužės pabaioje LSDP laikraštyje rašęs lietuvių socialdemokratas ko gero kad buvo teisingas ir kad teisingai išpranašavo tai kad daugelis bolševikinio teroro „tėvų“ tapo savo pačių pagimdyto teroro aukomis.

Tačiau grįžkime prie paskutinio čia cituoto straipsnio, kurio pabaigoje buvo rašoma kad Maskvos bolševikų šūkio „mirtis socialdemokratams“ su „dideliu pasitenkinimu klausosi pasaulio buržuazija“, kad juo „džiaugiasi visa pasaulio reakcija su visais karaliais, prezidentais, su visais arkivyskūpais, nes jie mato kad šioj taip neišpasakytai pavojingoj valandoj skaldymas darbininkų jėgų eina smarkyn“⁵⁵.

.....

1922 m. liepos 27d. „Socialdemokrato“ numeryje buvo pranešama kad „liepos 3d. Tarybų valdžios agentai suėmė Maskvoje 35 socialdemokratus, tarp jų ir tuos kurie norėjo būti gynėjais eserų byloje“⁵⁶. Čia minimame pranešime buvo informuojama kad „suimtiesiems žadama nauja politinė byla“. Apie socialdemokratų areštus Rusijoje pranešama ir sekančiame 1922m. rugpjūčio 3d. LSDP laikraščio numeryje, kur buvo teigiama kad „pereitą savaitę suimta daug RSDDP narių“ ir kad nors „gauta žinių apie suėmimą 52 (socialdemokratų – G.M.), bet iš tikrųjų bus suimta daug daugiau“⁵⁷. Kaip naujų socialdemokratų suėmimų priežastis nurodoma „smarkiai didėjanti socialdemokratų įtaka Maskvos darbininkuose“⁵⁸.

1922 m. LSDP laikraštyje buvo daug dėmesio skiriama bolševikų vykdomų represijų prieš Rusijos socialistų revoliucionierių partiją - eserus – nušvietimui. Štai 1922m. gegužės 4- tą dieną išėjusiame „Socialdemokrato“ numeryje buvo pranešama jog Rusijos komunistai nesilaiko „trijų Internacionalų Berlyno pasitarime“ duotų pažadų „atsisakyti nuo mirties bausmės soc.-revoliucionieriams“, kad „vyriausias Rusijos teisingumo komisaras pareiškė kad tasai pasižadėjimas jiems esąs neprivalomas“ ir todėl „mirties bausmė apkaltintiems gali būti taikoma“⁵⁹.

1922 m. birželio 8d. LSDP laikraščio numeryje vėl buvo rašoma apie tai kad nepaisant to jog komunistų atstovai Berlyno konferencijoje (turima mintyje trijų Internacionalų atstovų pasitarimas – G.M.) iškilmingai pasižadėjo kad teisybei išaiškinti socialistų revoliucionierių byloje bus sudarytos visos galimos sąlygos, tačiau Vakarų socialistinių partijų atstovams nuvažiavus „toje byloje dalyvauti tie patys komunistai paruošė tokį jiems „priėmimą“, tartum tie žmonės (Vakarų socialistinių partijų atstovai – G.M.) būtų atsidūrę Afrikoje tarp „Niam – Niam“ išalkusių vyrų...“⁶⁰.

Apie Rusijos bolševikų organizuotą teismą prieš „tariamus rusų liaudies priešus – revoliucinius socialistus“ buvo rašoma ir 1922m. birželio 29d. „Socialdemokrato“ numeryje⁶¹. Teismas prieš eserus čia buvo apibūdintas kaip bolševikų specialiai sukeltas triukšmas Rusijoje kuris turi nukreipti dėmesį nuo to kad bolševikai Hagoje „ruošiasi priklaupiti prieš aukso veršį“, tad kad ta sunki komunistų valdžiai „valanda būtų mažiau Rusuose pastebėta“, ji ir pakėlė įnirtusį šauksmą – klyksmą” prieš eserus.

Tuo metu, kai Maskvoje vyko socialistų-revoliucionierių partijos (eserų) narių teismas Lietuvos Socialdemokratų frakcija Steigiamajame Seime bei LSDP CK, kaip ir daugelio kitų šalių socialistų – socialdemokratų partijos, nusiuntė į Maskvą protesto telegramą, kurioje buvo sakoma, kad „komunistų partijos teismas eserams tai yra keršto teismas, neleistinas socialistinių partijų tarpe“⁶². LSDP CK protesto telegramoje Rusijos bolševikai buvo raginami „liautis vykdyti kerštą“, bei „atsisakyti kraujo“ reikalavimo⁶³.

1922m. rugpjūčio 31d. „Socialdemokrato“ numeryje vėl buvo rašoma apie tai jog „komunistai Rusijoje reikalauja mirties bausmės socialistams ir socialdemokratams“ ir kad tą „baisų, viešą reikalavimą pasmerkė viso pasaulio darbininkai ir socialistų partijos“⁶⁴. Ryšium su tuo, kaip toliau buvo rašoma minėtame LSDP laikraščio numeryje, „komunistai tą savo kraujo troškulį bando pridengti Rusijos darbininkų vardu ir organizuoja Maskvoje darbininkų manifestacijas, kurios ant savo vėliavų parašė mirties obalsius“.

1922 m. liepos 6 d. „Socialdemokrato“ numeryje buvo išspausdintas Juozo Girėno pasirašytas gana nemažos apimties straipsnis apie komunistų organizuotą eserų teismą Rusijoje⁶⁵. Dėl to kad šiame straipsnyje gana charakteringai išryškėja pagrindiniai to meto Lietuvos socialdemokratams būdingi komunistų kritikos argumentai bei pakankamai plačiai išdėstoma socialdemokratų požiūris į komunizmą šį straipsnį pristatysime šiek tiek plačiau.

Anot J.Girėno, 47-nerių eserų CK bei šiaip veiklesnių eserų partijos narių teismas, “toli išeina iš Rusijos gyvenimo ribų” ir įgauna tarptautinio pobūdžio... Juk straipsnio autoriaus nuomone “eserus kaltina per savo atstovus įvairiose šalyse, visas komunistinis Internacionalas”, o juos “gina Vienos ir 2-ojo Internacionalų atstovai”⁶⁶. Pasak straipsnio autoriaus, “teismo salėje susikirto dvi pažiūros į revoliucinę taktiką” ir kad “čia sukryžiuo kardus šalininkai dviejų Rusijos laikotarpių, vasario mėnesio ir spalio mėnesio...”.

Anot J.Girėno, “fizinė pajėga yra komunistų pusėje ir gal prievartos kardas nusileis ant eserų galvų”. Tačiau lietuvių socialdemokrato nuomone, tai nebus komunistų laimėjimas nes “teismo salėje sėdi nematomas teisėjas – tarptautinis proletariatas ir yra didelio pavojaus, kad nuo to teisėjo kardo komunistai paliks be galvų”.

Straipsnio “Socialdemokrate” autoriaus nuomone, nors Rusijos socialistai-revoliucionieriai kovoje prieš carizmą užsitarnavo daug nuopelnų, bet dabar ne visai pateisina savo pavadinimą, nes jų programa ir taktika socializmo ir revoliucijos atžvilgiu sukelia pamatuotų abejonių. Tačiau, J.Girėno nuomone, “šiai ar taip reikia pripažinti viena: savo politiniuose įsitikinimuose eserai yra nuoširdūs ir garbingai juos gina nuo kiekvienos tironiškos valdžios”. Lietuvių socialdemokrato požiūriu, “niekas nereikalauja, kad komunistai turėtų sutikti su eserais”, nes “kiekviena partija tam ir yra, kad politinėj kovoj ji eitų savo keliais...”.

J.Girėnas polemizuoja su prokomunistiniu lietuvių spaudos leidiniu “Žarija”, kuriame eserai kaltinami už įvairius “padarytus nusikaltimus” ir tuo pačiu paremiama Rusijos bolševikų pozicija, kad eserus reikia teisti. Kritikuodamas tokią “Žarijos” poziciją J.Girėnas vardija Rusijos komunistų padarytus nusikaltimus: “Gruzijos užkariavimas (žinoma, ne be kraujo praliejimo!...), surengta kruvina pirtis Kronštato matrosams pereitą pavasarį (t.y. kruvinas susidorojimas su prieš bolševikų valdžią 1921 m. pavasarį sukilusiais Kronštato jūreiviais, tais pačiais jūreiviais, kurie 1917 m. spalio 24-25 d.d. suvaidino svarbų vaidmenį bolševikams ateinant į valdžią – G.M.), uždarymas visų kitų laikraščių apart komunistinių; mirties bausmės ne įvedimas, bet masinis jos praktikavimas ir tiesiog garbinimas, kankinimas kalėjimuose, marinimas badu ir trėmimas Sibiran socialistų vadų; gražinimas kapitalistinės tvarkos jų pačių rankomis (t.y. komunistų rankomis). Taip buvo vertinamas NEP'o įvedimas 1921m. pavasarį – G.M.). J.Girėnas šalia šių nusikaltimų dar prideda vieną savo paties suformuluotą komunistų nusikaltimą, - “pokyliai karalių ir arkivyskupų kompanijoje, kuomet badauja Rusijos darbininkai...”

Taigi, anot J.Girėno komunistai padarė daug “daugiau nusikaltimų nei eserai, ir pastarieji, anot straipsnio autoriaus, yra teisiami todėl, kad “yra silpnesni”, todėl kad “komunistai užsigeidė... suvesti sąskaitas su savo politiniais priešininkais.” Komunistų vykdomas “teismas” anot J.Girėno, “labai primena vieną pasakėčią, kurioje ėriukas buvo kaltas tik tuo, kad vilkui norėjosi ėsti”.

Toliau savo straipsnyje J.Girėnas pažymi, kad tie tariami, anot bolševikų eserų “nusikaltimai “padaryti 4-5 metai “atgal”. Per tą laiką bolševikai ne kartą buvo išleidę amnestijos aktus, kuriais J.Girėno nuomone, “paliuosavo spekuliantus, bet nepaliuosavo eserus”. J.Girėnas kelia klausimą – “gal eserai buvo pavojingi komunistų valdžiai?” ir čia pat pateikia pačių komunistų propagandinius išvedžiojimus, kad “eserai – tai politiniai negyvėliai”, tad, anot straipsnio autoriaus, nejaugi bolševikai bijo jų (eserų – G.M.) šešėlio”.

Anot J.Girėno, yra įtariama tai, kad “komunistai iškėlė eserų bylą kaip tik tuo laiku, kuomet jie patys užvedė kalbą apie vieną proletariato frontą. Anot čia aptariamo straipsnio autoriaus “tai yra labai charakteringa komunistams, kad Berlyne jie kalba apie

vieną proletariato frontą, kuris žinoma eina tik per socialistines partijas, o Maskvoj tie patys komunistai rengia prieš eserus (socialistus-revoliucionierius, t.y. socialistinę partiją – G.M.) kruviną smurtą”. Anot J.Girėno, “tokia diplomatija gal tinka buržuaziniams ministrams, bet socialistams ji netinka...”.

J.Girėno nuomone, “eserai yra toji auka, kurią komunistų valdžia pasiryžo mesti savo opozicijai, kad nuramintų jos murmėjimą už naują ekonominę politiką ir krypsnį kapitalizmo linkui”⁶⁷. Štai tokioje situacijoje straipsnio “Socialdemokrato” laikraštyje autoriaus nuomone, Leninui ir jo šalininkams rūpi įrodyti, “kad jie tebėra tokie pat griežti revolucionieriai, o jų griežtumas tai masinis teroras, kad ir prieš artimesnes socialistines partijas. Jeigu juos ištiks krachas, jie sakys: “kalti ne mes, bet tie, kurie mums kliudė”. J.Girėno nuomone, “eserų byla charakterizuoja tą demoralizacijos laipsnį iki kurio nugrimzdo komunistai”.

Kaip žinia Berlyne vykusioje (1922 m. balandį) trijų Internacionalo atstovų konferencijoje K.Radekas “komunistų vardu iškilmingai prižadėjo, kad teisiamesiems eserams bus suteikta visiška galimybė teisme apsiginti, pasirinkti sau tinkamus gynėjus, kad jiems nebus taikoma mirties bausmė, kad apie bylos eigą bus teikiama teisingos informacijos ir t.t.”.

Tačiau pasak J.Girėno, “Radekas dar nespėjo sugrįžti iš Berlyno, kai viešose komisarų kalbose, mitingų rezoliucijose, laikraščiuose ir sienų plakatuose prasidėjo šlykštus ujimas eserų ir jų gynėjų”, - “visur skambėjo – mirtis eserams! “. Iš viso to buvo galima susidaryti tokią nuomonę, “kad dabartinė Rusijos visuomenė, t.y. toji gyventojų dalis, kuri kalba, rašo, klausosi, skaito ir galvoja, susirgo nepaprastu troškuliu – kraujo troškuliu.” Lietuvių socialdemokrato nuomone, jeigu taip būtų iš tikrųjų, - “tai būtų baisi(visuomenės – G.M.) liga”.

Straipsnio apie komunistų teismą eserams autorius pažymi, kad iš tikrųjų “visos tos rezoliucijos rašomos ir skelbiamos sulig komunistų valdžios įsakymo per jos apmokamus agentus ir neturi nieko bendro su nuomone plačiųjų darbininkų ir valstiečių masių, kuriems niekuomet neatstovavo komunistų partija ir dar mažiau ji atstovauja tai dabar”. Juk darbininkai, straipsnio autoriaus nuomone “gali pasakyti savo nuomonę tik turėdami žodžio ir spaudos laisvę”.

J.Girėnas rašo, kad “eserų gynėjai yra pastatyti į tokias sąlygas, kad jiems be galo sunku išpildyti jų uždavinys” – t.y. apginti eserus. Mat komunistai ne tik eserus, bet ir jų gynėjus pastatė į kaltinamųjų padėtį. Minėti garsūs užsienio socialistai, kurie ėmėsi ginti eserus Rusijos komunistų organizuotame pastarųjų teismu, vos pervažiavę Rusijos sieną susidūrė su komunistų “čekistais, kuriems buvo įsakyta “vaizduoti liaudies ūpą”. Vandervelde ir kiti eserų gynėjai buvo pradėti “egzaminuoti aukštos politikos klausimais”; “geležinkelio stotyse pasikartojo šlykščios scenos su kačių koncertu, daužymu vagonų langų, spjaudymu į veidą ir t.t.”. Maskvoje, anot J.Girėno, “valdžia organizavo ir sukėlė tikrą užpuolimą, bet, žinoma, pati ir “maloniai apgynė”. Taip pat, eserų gynėjams Rusijoje net ir tarpusavyje “buvo suvaržyta susisiekimo laisvė”. Tačiau, anot J.Girėno, nepaisant visko, “teisybė, matyti, ne komunistų pusėje, jeigu jie uždraudė išplatinti darbininkų tarpe Vanderveldės teisme pasakytą kalbą”.

J.Girėnas rašė ir apie tai, kad Rusijos komunistai eserams ne tik kad grasina mirtimi, bet nori juos sužlugdyti moraliai. Apžvelgiamame straipsnyje buvo rašoma, kad komunistai surado eserų tarpe saujelę provokatorių ir renegatų, kurie “sustatyti akis į akį su buvusiais draugais turi smerkti eserus ir girti komunistus, o ypač teismą, kuris juos pačius teisia...”.

Taip pat, čia buvo pažymima kad į liudytojus teisme prieš eserus, pakviestas baltųjų Kolčiako valdžios užsienio reikalų ministras .

J.Girėno manymu, iš to kaip klostosi įvykiai, bylos “kruvina išėitis yra daugiau negu galima”. Jis pažymi, kad komunistai eserus galėję sušaudyti ir be teismo, tačiau pastarasis organizuotas tam kad “tarptautinio proletariato akyse” būtų pateisinta “masinio teroro taktika”. Tačiau anot lietuvių socialdemokrato, “tarptautinis socializmas niekuomet nepritaris kruvinoms komunistų pastangoms išlaikyti jų rankose valdžią prieš gyventojų daugumos valią, vardan komunistų partijos diktatūros, kuri kas metai maino savo turinį...”.

Čia aptariamą straipsnį J.Girėnas užbaigė mintimis, kurios esmė tokia: vieton to, kad kaltinti ir teisti, komunistai patys verti būti teisiamųjų padėtyje ir kad “istorijos teismas jiems “išneš kaltinamąjį sprendimą”. Beje šalia kitko J.Girėnas savo straipsnyje priminė tai kuo baigėsi teroras patiems teroro vykdytojams Prancūzijos revoliucijos metu.

Apie bolševikų represijas prieš socialistines partijas 1922 m. „Socialdemokrate“ buvo rašoma gana nemažai. Štai 1922 m. rugsėjo 21d. “Socialdemokrato” numeryje buvo rašoma, jog “bolševikų kalėjimuose padėtis kalinių daug baisesnė negu caro laikais Šliselburgo tvirtovės kazematuose”⁶⁸.

Kad “rusų kalėjimai pikčiausiais caro laikais nebuvo tiek pilni socialistų, kaip Leninui – Dzeržinskiui viešpataujant” buvo rašoma ir 1922 m. lapkričio 16d. LSDP laikraščio numeryje⁶⁹. Čia išspausdintame straipsnyje “Socialdemokratų žudymai Rusijoje” remiantis Rusijos socialdemokratų žurnalu “Socialističeskij viestnik” buvo pranešama kad “visur pilna žinių apie begėdišką socialdemokratų persekiojimą ir kankinimus”.

Taigi kaip matome tiek informacinio pobūdžio pranešimai „Socialdemokrate“, tiek ir platesni straipsniai kaip kad plačiau cituotas J.Girėno straipsnis apie eserų teismą rodė vienareikšmiškai negatyvų bolševikų vykdytų represijų ir teroro prieš politinius priešininkus vertinimą.

Lietuvos socialdemokratų požiūris į bolševikų agresiją prieš Gruziją: bolševikinio imperializmo pasmerkimas.

Kaip galima spręsti iš “Socialdemokrato” pranešimų Lietuvos socialdemokratams kaip ir kitų Europos kraštų socialdemokratams smerkė komunistų valdomos Rusijos įvykdytą agresiją prieš socialistų valdomą Gruziją, šios šalies užgrobimą, represijas prieš šios šalies socialdemokratus, darbininkus, apskritai, gyventojus. Prieš pradėdant parodyti kaip konkrečiai tai atsispindėjo “Socialdemokrate” reikėtų pastebėti jog LSDP laikraštyje socialdemokratų valdoma Gruzija iki tada kada ją užpuolė ir okupavo Rusijos bolševikai buvo labai palankiai vertinama.

Štai pavyzdžiui 1920 m. spalio 21d. “Socialdemokrato” numeryje (Nr.:25) buvo rašoma kad “Gruzija jau caro laikais pasižymėjo savo revoliucingumu..., kad Rusijos dūmon Gruzija siųsdavo tik socialdemokratus, kurie socialdemokratų frakcijoje (socialdemokratų frakcijoje Rusijos dūmoje-G.M.) užimdavo priešakinę vietą...”⁷⁰. Čia, taip pat, buvo pažymėta, kad revoliucijos metu gruzinai sukilo vieni iš pirmųjų, kad jie “nusikratė senojo režimo, iškovojo savo kraštui nepriklausomybę ir susitvarkė sau tinkamu būdu”.

”Socialdemokrate”, žinoma, buvo nepamirštama akcentuoti jog Gruzija “yra socialistų vedama respublika”, kad iš 130 Steigiamojo Gruzijos parlamento narių 102 buvo išrinkta socialdemokratams (menševikai), kurie buvo “griežti Rusijos komunizmo priešai”⁷¹. Nepamiršta LSDP laikraštyje, taip pat pažymėti ir tai kad Gruzijoje “visiems buvo laiduota

žodžio, spaudos, susirinkimų laisvė ir asmenų neliečiamybė” ir kad “visas reformas Gruzijos socialdemokratai veda remdamiesi demokratijos principais prisitaikydami prie savo ūkio ir gyventojų ypatybių evoliucijos o ne revoliucijos keliu”.

Dar prieš tai kai Rusijos bolševikai įsiveržė į Gruziją Lietuvos socialdemokratų laikraštyje buvo griežtai neigiamai įvertinta tokio įsiveržimo galimybė⁷². Natūralu kad po to kai Rusijos bolševikai užpuolė Gruziją šis agresijos aktas buvo griežtai lietuvių socialdemokratų pasmerktas. Tai liudija žvilgsnis į po Gruzijos užpuolimo pasirodžiusius “Socialdemokrato” numerius.

Štai 11-tame 1921 m. LSDP laikraščio numeryje buvo pranešama jog “jau gauta tikrų žinių, kad raudonoji armija įsakyta iš Maskvos puolė Gruziją ir užėmė kone visą kraštą”⁷³. Tai buvo apibūdinta kaip “žiaurus ir niekuo nepateisintas komunistų darbas”, kuris “sukėlė didžiausio pasipiktinimo tarp socialistinių partijų Europos Vakaruose”. Taip pat, čia buvo pranešama kad “prieš socialistinės Gruzijos puolimą pakėlė savo protestą ir Rusijos socialdemokratai”. Pabaigoje žinutės apie Rusijos komunistų įvykdytą agresiją prieš Gruziją sakoma kad „mes (Lietuvos socialdemokratai – G.M.) tegalime prisidėti prieš Tarybų valdžios nelemtus žygius, kurie mindžioja šviesiausius socializmo idealus, ardo darbininkų vienybę ir lieja darbininkų kraują”.

Sekančiame 1921 m. “Socialdemokrato“ numeryje (Nr.12) buvo įdėtas pranešimas pavadinimu “Tarybų Rusai sumindžiojo Gruziją”⁷⁴. Čia buvo rašoma : “Dabar jau galutinai paaiškėjo, kad Maskvos įsakymu rusų kariuomenė užplūdo Gruziją, parbloškė tą mažą Socialistinę Respubliką ir durtuvu veda ten komunizmo tvarką”.

Minėtame pranešime taip pat buvo perpasakotos K.Kautskio mintys apie “bolševikų teroristų” puolimą prieš “socialistinę Gruziją”⁷⁵. Čia buvo kalbama ir apie komunistinės Maskvos mėginimus organizuoti komunistinius sukilimus Gruzijoje socialdemokratų valdymo laikotarpyje ir apie ekonominį (nepavykus suorganizuoti sukilimų) Maskvos spaudimą Gruzijai ir, be abejo, pasmerktas raudonosios armijos “plėšimas, žudymas ir savivaliavimas” po įsiveržimo į Gruzijos teritoriją. Anot K.Kautskio šis III – ojo Internacionalo “apaštalu” sukeltas karas yra didžiausias “socializmo ir revoliucijos idėjos” paniekinimas. “Socialdemokrato” perpasakotame tekste K.Kautskis, išreiškė viltį kad “Gruzijos broliai” susilauks moralinės paramos ir užuojautos iš “pasaulio darbininkų“ ir “visų kraštų socialistų” ir bus “tvirtesni atkakloje kovoje”. Tačiau užuojautos jiems (“Gruzijos broliams”) reikia, pasak K.Kautskio, tik iš tų socialistų, “kuriems socializmas ir darbo minių pasiliuosavimas yra gyvas idealas, bet ne priedanga valdžiai įgyti ir vesti grobimo karus”.

Okupacinė bolševikinė Rusijos politika Gruzijoje buvo griežtai smerkiama 1921 m. “Socialdemokrato” 21-ajame numeryje kur buvo rašoma jog “gėda Rusų Tarybų valdžiai ne tik už tai kad ji melgingomis žiniomis stengiasi pridengti savo darbus, bet labiausiai dėl to kad ji taip klastingai ir žiauriai užgulė ir mėgina sugniuždinti socialistinę Gruziją”⁷⁶.

42-ajame 1921 m. “Socialdemokrato” numeryje išspausdintame straipsnyje buvo rašoma apie 3 449 Tbilisio darbininkų laišką Europos darbininkams. Šiame laiške buvo pažymima, kad bolševikų “teroras ir represijos žiauresni nei “tamsiausios ir žiauriausios reakcijos gadynėje viešpataujant Rusų carui”⁷⁷. “Gruzijos darbininkų laiške buvo rašoma apie ČEKa siautėjimus, darbininkų areštus, bausmes, kankinimus, šaudymus : “žmogaus gyvenimas nebeturi jokios vertės; šaudomi visiškai nekalti žmonės, dažnai tie, kurie niekuomet jokioj politikos kovoj nėra dalyvavę. Šaudomi už tai, kad jie tarnavo

demokratinei valdžiai, valstybei, kad viešai kariaudami gynė tėvynę nuo svetimų kariuomenių įsibrovimo”.

“Socialdemokrate” aptariamame Gruzijos darbininkų laiške buvo rašoma ir apie tai, kaip Rusijos komunistai susidoroja su darbininkų profsajungomis”. Buvo pranešama kad “iš visų profsajungų išvaikyti visi išrinkti atstovai, partiniai ir nepartiniai ir jų vieton valdžios paskirti, “visai mums svetimi žmonės!..”.

Apie atkaklią “Gruzijos darbininkų”, „Gruzijos demokratijos“ kovą su Rusijos „bolševikais – užpuolikais“ ir “komunistais – okupantais”, apie bolševikų terorą bei represijas prieš Gruziją, apie tai „kaip komunistinė Maskva veda „socializman“ socialistinius Gruzijos darbininkus“ buvo rašoma ir kituose 1921 m. ”Socialdemokrato“ numeriuose⁷⁸. Apie tai buvo rašoma ir 1922 m. LSDP laikraščio numeriuose⁷⁹. “Socialdemokrate” buvo pažymėta, kad nepaisant Gruzijoje vykstančių sukilimų prieš komunistų valdžią, “rusų komunistai vis da meluoja, kad Gruzija pati virtusi tarybų respublika”⁸⁰.

Taigi matome kad Lietuvos socialdemokratai vienareikšmiškai smerkė Rusijos bolševikų įvykdytą Gruzijos užgrobimą bolševikų politiką šioje šalyje po jos užgrobimo.

Lietuvs socialdemokratų kritika bolševikų atžvilgiu už neleidimą lietuvių tremtinių grįžti iš Rusijos į Lietuvą.

Aptariant Lietuvos socialdemokratų požiūrį į Rusijos komunistų politiką pačioje Rusijoje reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai kad LSDP atkreipė dėmesį ir į “kalinių ir tremtinių - Lietuvos piliečių padėtį Rusuose”. “Socialdemokrate” buvo tvirtinama jog “Rusijoje nemažai lietuvių sėdi kalėjimuose be jokios kaltybės” ir kurie, tokiu būdu jie negali grįžti Lietuvon”⁸¹. Dėl tokios padėties Lietuvos socialdemokratai kaltino ne tik Lietuvos Užsienio reikalų ministeriją kad ji nesugeba šio klausimo išspręsti, arba, tiksliau sakant, kad deda per mažai pastangų jam spręsti bet ir griežtai už tokią padėtį buvo kritikuojama ir Tarybų Rusų valdžia⁸².

”Socialdemokrate” išspausdintame straipsnyje “Dėl laiško iš Rusijos” buvo rašoma, kad “Rusų Tarybų valdžios elgesys yra neleistinas ir mums nesuprantamas”, nes “Lietuvos atstovybei nežiūrint dažnai pakartotų prašymų iki paskutinio laiko” ne tik kad kuo nors prisidėti tremtinių reevakuacijos bet netgi “nebuvo leista net kalėjimų aplankyti”⁸³.

Minimame straipsnyje buvo pažymėta, kad “Maskvoje Lietuvos atstovybės nariai po dviejų mėnesių prašymų dar nėra gavę iš Užsienių reikalų komisariato asmens paliūdymo kad jie (minėti prašymai – G.M.) yra atstovybei žinomi”.

Lietuvos socialdemokratų laikraštyje buvo pranešta kad LSDP gavo laišką iš Rusijos, kuris buvo “bejėgio skausmo pilnas, nes rašoma apie kruviną vargą dešimčių tūkstančių žmonių, kurie jau nuprato arba nepajėgia verkti ir skųstis”⁸⁴. Tie tūkstančiai žmonių, kaip toliau buvo rašoma ”Socialdemokrate”, tai “Lietuvos piliečiai Tarybų Rusuose, Lietuvos valstiečiai darbininkai, proletarai, inteligentai”, kurių “vieni laikomi kalėjimuose, kiti prie darbo prirakinti”, o “visi lygiai – neišleidžiami tėviškėn grįžti.

Minėtame laiške kuris buvo po to ir išspausdintas “Socialdemokrate” buvo teigiama, kad “optuoti Lietuvos pilietybę trukdė ir tebetrukdo Tarybų valdžia”, kad “abelnai visos tremtinių organizacijos yra draudžiamos”, kad “pasiskelbti nėra jokio būdo”, kad “Lietuvos atstovybei siūloma atsižadėti optacijos teisės“ ir kad, apskritai, jai „neduodama nieko daryti“. Ryšium su tuo “Socialdemokrate” buvo rašoma jog “reikia aiškiai sau pasakyti, kad

Tarybų valdžia sąmoningai vengia pildyti taikos sutartį...⁸⁵. „Socialdemokrate“ išspausdintame S.K. inicialais pasirašytame (greičiausiai S.Kairio parašytame) straipsnyje „Dėl laiško iš Rusijos“ buvo sakoma kad „Lietuvos socialdemokratų siekimas... kad Lietuvos santykiai su Darbininkų Rusija būtų ne tik lojalūs bet ir draugiški“, duoda jiems (Lietuvos socialdemokratams – G.M.) „ypatingos teisės priminti Rusų Tarybų valdžiai, kad jos ligšioliniam elgimuisi neturima pateisinimų“⁸⁶.

Taigi matome kad jau 1919 m. pabaigos – 1922 m. laikotarpyje Lietuvos socialdemokratai griežtai neigiamai vertino rusiškąjį bolševizmą dėl jo mėginimo su „durtuvų pagalba“ kurti Lietuvoje komunistinį pseudovalstybingumą, dėl demokratijos paneigimo, dėl represijų prieš politinius priešininkus ir ypač socialistinių partijų narius Rusijoje, dėl socialistų valdomos Gruzijos užgrobimą, dėl neleidimo grįžti į Lietuvą Rusijoje atsidūrusiems ir tėvynę norintiems grįžti lietuviams.

Kaip ir kitų šalių socialdemokratai laikydami nuostatos kad Rusija socialiniu, ekonominiu, kultūriniu ir politiniu požiūriu yra nepribrendusi socializmo kūrimui Lietuvos socialdemokratai pritarė K.Kautskio ir kitų Vakarų socialdemokratų nuostatai kad socializmas be demokratijos yra ne socializmas, kad demokratija yra ir kelias ir būdas socializmui sukurti ir neatsiejamas socializmo bruožas ir viso rezultate laikėsi nuostatos kad bolševikų valdomos Rusijos socialistine šalimi vadinti negalima ir kad joje nėra jokio socializmo.

.....

¹ Į mūsų skaitytojus //Socialdemokratas 1919.09.11.;Nr.:1.-P.1.

² Aptariant tai kaip Lietuvos socialdemokratai vertino kurį laiką 1920m. vasarą buvusį Rusijos bolševikų „šeimininkavimą“ Vilniuje ir Vilniaus krašte reikėtų prisiminti ir ką apie tai kalbėjo LSDP atstovai Steigiamajame Seime 1920.08.06.d. svarstant Lietuvos –Tarybų Rusijos 1920 m. liepos 12 d. taikos sutarties ratifikavimo klausimą. Taigi svarstant šį klausimą dalis LSDP frakcijos tą faktą kad bolševikai išviję lenkus iš Vilniaus iš karto jo negražino Lietuvai (pagal neseniai – ką tik - sudarytą taikos sutartį) pripažintą jos teritorijos dalį, traktavo kaip dalies Lietuvos teritorijos okupaciją, kuri yra kraštui ne tik sunki bet ir pavojinga“, nes, rusų šeimininkavimas ne tik griaua ūkį, bet ir gali sudaryti tokius atsitikimus, kuriuos sunku būtų baigti be konfliktų“. „Rusų okupacija“, anot dalies LSDP frakcijos St.Seime vardu kalbėjusio S.Kairio, „gali toliau plėstis nerybotui plotui ir nerybotui laikui“. Dėl to kad ir “spausdintas sutarties tekstas“, pasak S.Kairio, „nieko nesakė kaip bus užbaigta dabartinė okupacija“, o taip pat, ir dėl to kad sutartyje yra eilė trūkumų, „kurie...skriaudžia krašto ūkį ir daro žalos darbininkams“ dalis LSDP frakcijos reikalavo minėtos sutarties ratifikavimą atidėti iki tol kol Raudonoji armija perduos okupuotas teritorijas Lietuvos vyriausybei. Tiesa, kita dalis LSDP frakcijos su J.Plečkaičiu priešakyje siūlė šią sutartį ratifikuoti. Šios socialdemokratų frakcijos dalies vardu pasisakęs J.Plečkaitis savo pranešime apie bolševikų okupaciją nekalbėjo tik pažymėjo “padarius taikos sutartį bolševikams ne taip patogų mūsų kraštą okupuoti”, nes “susitaikius, užmezgus draugiškus ryšius, pradėjus prekybą, apskritai, nustačius santykius”, taikos sutartį “laužyti“ ir okupuoti yra “daug sunkiau”.Tad per balsavimą dėl Lietuvos Respublikos - Sovietų Rusijos taikos sutarties ratifikavimo dalis LSDP frakcijos balsavo už šios sutarties ratifikavimą, o kita dalis - S.Kairys V.Čepinskis, K.Bielinis bei S.Digrys susilaikė ir buvo vieninteliai Steigiamajame Seime nebalsavę už minimos sutarties ratifikavimą. Žr.: Steigiamojo Seimo darbai, 36 posėdis, 1920.08.06.P.301-306.

³ Bolševikų okupacijos pasekmės // Socialdemokratas, 1920.07. 19. ; Nr.13 .-P.1-2.

⁴ Ten pat. Beje, tame pačiame 1920.07.19. “Socialdemokrate” išspausdintoje žinutėje apie Kaune liepos 17d. vykusius du mitingus (LSDP, bei “darbininkų sąrašo”) ryšium su rinkimais į Miesto Tarybą buvo dar kartą pabrėžta, kad socialdemokratai griežtai pasisako prieš socializmo kūrimą su “kaimynų durtuvų pagalba”. Žr.: V. Du mitingu // Ten pat. P. 3.

⁵ Kaip žinia LSDP 1919 m. spalio 25d. mėgino organizuoti partijos konferenciją, tačiau šiai konferencijai įvykti, nepaisant prieš tai iš anksto gauto valdžios leidimo, paskutiniu momentu to meto Lietuvos valdžios buvo sutrukdyta. Tad tuo metu vietoj oficialios partijos konferencijos įvyko tik slaptas socialdemokratų pasitarimas, arba, anot „Socialdemokrato“- „įvyko slapta LSDP konferencija“. Žr.: Iš partijos gyvenimo // Socialdemokratas, 1919.11.06.; Nr.8.P.1.

⁶ Ten pat.

- ⁷ Lietuvos S.-D.Partijos Konferencijos nutarimai .(Vasario 26-28d.1921m.)-K., 1921.P.22-23,26-28.
- ⁸ Ten pat. P.26. Dėl to (“reikalingų ekonominių sąlygų nebuvimo”) Lietuvos socialdemokratų požiūriu, “rusų socializmas nustojo vystėtis ir atsirėmęs į smulkia agrarinę nuosavybę, davė pirmykščių kapitalizmo formų”.
- ⁹ Ten pat. P.26-27. 1921 m. LSDP požiūriu II-asis Internacionalas, “kurio sudėtyje yra oportunistinių organizacijų”, “tam reikalui neatsako”... Todėl LSDP konferencija “skaito reikalinga remti revoliucinės socialdemokratijos pastangas sudaryti aktingą, revoliucinį ir pajėgų Internacionalą didiems tarptautinio proletariato obalsiam įvykdyti gyvenime”. Taigi LSDP konferencija pasiūlė partijai “remti” taip vadinamąjį II “su puse” Internacionalą sukurtą 1921 m. pradžioje Vienoje tų socialdemokratų partijų , kurios save vadino “revoliucinio socializmo” šalininkais ir kurios atsiribojo tiek nuo bolševizmo (komunizmo), tiek ir anot šių “revoliucinių socialistų”, “oportunistų ir II-ojo Internacionalo”. Žr. : Ten pat. P.27.
- ¹⁰ Ten pat. P.22.
- ¹¹ Taikos, duonos, laisvės // Socialdemokratas, 1920.08.05.; Nr. 14. P.1.
- ¹² Pranas N.Ką reiškia liuosa prekyba Rusuose // Socialdemokratas,1921.04.21.;Nr.:16 (65).P.2-3.
- ¹³ Ten pat.
- ¹⁴ Janulaitis A. Lietuvos Socialdemokratų partija ant kryžkelės. III.Socialė ar socialistinė revoliucija // Socialdemokratas, 1921.05.26.; Nr.21(70).P.2.
- ¹⁵ Ten pat.
- ¹⁶ Buvęs bolševikas. Leninas pasitraukė // Socialdemokratas, 1922.06.29.; Nr.: 26 (126).P.1.
- ¹⁷ Naruševičius P. Kas yra Rusų Socialistinė Federacinė Tarybų Respublika.- Kaunas, 1922.-P.3-31.
- ¹⁸ Ten pat. P.4.
- ¹⁹ Ten pat. P. 4-5.
- ²⁰ Ten pat. P. 4.
- ²¹ Ten pat. P. 4, 9-10.
- ²² Ten pat. P.13.
- ²³ Ten pat. P.17.
- ²⁴ Ten pat. P. 16-18.
- ²⁵ Žr.: Ten pat. P. 18-23.
- ²⁶ Ten pat. P. 23-28.
- ²⁷ Ten pat. P.27.
- ²⁸ Ten pat. P. 30-31.
- ²⁹ Demokratija ar diktatūra // Socialdemokratas, 1920.08.05.; Nr. 14. P.2.
- ³⁰ Ten pat.
- ³¹ žr.: Demokratinio Socializmo Pradai. – Štutgartas., 1949. – P. 16 – 17.
- ³² Kautsky K. Die Diktatur des Proletariats. Wien., 1918. – S. 5.
- ³³ Demokratija ar diktatūra //Socialdemokratas 1920.08.05;Nr.:14 (28).-P.2.
- ³⁴ Ten pat.
- ³⁵ Žr.: Kautskis K.Seimas ir demokratija.- Kaunas, 1922.-p.100-111.
- ³⁶ Politikos Chronika // Socialdemokratas, 1920.07.15.Nr. 11 (25).P.3.
- ³⁷ Politikos Chronika // Socialdemokratas, 1920.07.29.Nr. 13 (27).P.3.
- ³⁸ Teisybė apie Rusus // Socialdemokratas, 1920.09.09.Nr. 19 (33).P.2.
- ³⁹ Ten pat.
- ⁴⁰ Tarybų Rusuose // Socialdemokratas, 1920.10.28.Nr. 26 (40).P.2.
- ⁴¹ Kas dedasi Tarybų Rusuose // Socialdemokratas, 1920.12.06., Nr.:33 (47).P.3.
- ⁴² Ten pat.
- ⁴³ Į visas socialistines partijas ir profesines organizacijas. // Socialdemokratas,1921.06.23;Nr.:25.;P.2.
- ⁴⁴ Ką sako apie Tarybų Rusus Em.Vandervelde? // Socialdemokratas, 1921.08.04. Nr. 31(80) P. 3
- ⁴⁵ Nota bene. Darbo federacija ir komunistai // Socialdemokratas, 1921.12.15.Nr. 50 (99) P.2.
- ⁴⁶ Išskrykimas Rusų komunistų partijos // Socialdemokratas 1922. Nr. 45. P. 2.;Vor. Darbininkai Rusijoje // Socialdemokratas 1922.11.23. Nr. 47(147). P. 1-2.; J.G. Komunistai nėra tikri darbininkų reikalų gynėjai // Socialdemokratas 1923. Nr. 8(160). P. 3.
- ⁴⁷ J.G Komunistai nėra tikri darbininkų reikalų gynėjai // Socialdemokratas 1923. Nr. 8(160). P. 3.
- ⁴⁸ Ten pat.
- ⁴⁹ Į visas socialistines partijas ir profesines organizacijas // Socialdemokratas, 1921. 06.23.Nr.: 25.P.2.
- ⁵⁰ Padėtis Rusuose // Socialdemokratas 1922.03.09. Nr. 10(110). P. 1.
- ⁵¹ Juozas Girėnas. Dvi konferencijos // Socialdemokratas, 1922.04.20. Nr. 16. P. 1-2.

-
- ⁵² Rengiamasi prie naujų kruvinių darbų // Socialdemokratas, 1922.04.13. Nr. 15(115). P. 2.
- ⁵³ Ten pat.
- ⁵⁴ M. Mirtis socialdemokratams // Socialdemokratas, 1922.05.25. Nr. 21(121). P.1- 2.
- ⁵⁵ Ten pat.
- ⁵⁶ Politikos chronika // Socialdemokratas, 1922.07.27. Nr. 30(130). P.3.
- ⁵⁷ Politikos chronika // Socialdemokratas, 1922.08.03. Nr. 31(131). P.3.
- ⁵⁸ Ten pat.
- ⁵⁹ Politikos chronika // Socialdemokratas,1922.05.04.;Nr.:18.P.3.
- ⁶⁰ Komunistai švilpia, kaukia, kوليوjasi // Socialdemokratas,1922.06.08.;Nr.:23(123).P.2.
- ⁶¹ Hagos konferencija ir Eserų byla // Socialdemokratas,1922.06.29.;Nr.:26(126).P.1.
- ⁶² Dėl eserų bylos // Socialdemokratas.,1922.07.27.;Nr.:30.P.1.
- ⁶³ Ten pat.
- ⁶⁴ Rusijos darbininkai prieš mirties bausmę // Socialdemokratas,1922.08.31.;Nr.:35 (135).P.2.
- ⁶⁵ Juozas Girėnas. Komunistai teisia eserų / S-tas 1922.07.06. Nr. 27 (127). P. 1-2.
- ⁶⁶ Straipsnyje toliau paminimi eserų gynę Vanderveldė, Rozenfeldas ir Libknechtas (“tikrasis brolis to Libknechto, kuris yra žuvęs Vokietijoje nuo baltojo teroro”).
- ⁶⁷ Lietuvių socialdemokratas, matyt, turi mintyje tas to metu Rusijos komunistų partijos pasireiškusias sroves (grupes), kurios NEP'o politikos įvedime išvelgė V.Lenino ir oficialiosios RKP(b) bei Tarybų Rusijos vadovybėje atsitraukimą nuo tikrojo revoliucinio komunizmo.
- ⁶⁸ Politikos chronika // Socialdemokratas, 1922.09.2.; Nr.:37 (137).P.3.
- ⁶⁹ Socialdemokratų žudymai Rusijoje // Socialdemokratas, 1922.11.16.;Nr.: 46 (146).P.2.
- ⁷⁰ Gruzija // Socialdemokratas 1920.10.21. Nr. 25. P.3.
- ⁷¹ Ten pat.
- ⁷² Politikos chronika // Socialdemokratas 1920.12.02. Nr. 31(45). P.3.Čia buvo rašoma kad “jokiu būdu negali būti pateisintas Tarybų Rusų puolimas nepriklausomos socialistinės Gruzijos”.
- ⁷³ Politikos chronika // Socialdemokratas 1921. Nr. 11. P..3.
- ⁷⁴ Tarybų Rusai sumindžiojo Gruziją // Socialdemokratas,1921.03.24.;Nr.12.P.2.
- ⁷⁵ Ten pat.
- ⁷⁶ Kas dedasi rusų užimtoje Gruzijoje//Socialdemokratas, 1921.05.26.Nr.21 (70). P.3.
- ⁷⁷ Traupis. “Gruzija rusų komunistų naguose” //Socialdemokratas 1921.10.20. Nr. 42(91). P. 2-3]
- ⁷⁸ Nelaiminga Gruzija dar tebekovoja // Socialdemokratas,1921.03.31.; Nr.: 13 (62) P.2-3.; Gruzija dar kovoja//Socialdemokratas,1921.04.21,Nr.16.,P.3.;Rusų s.d. dėl Gruzijos//Ten pat. 1921..04.21.; Nr.:16.P.3.; Gruzijos darbininkai vis tebekovoja // Socialdemokratas,1921.12.08.; Nr.: 49 (98) P.2.
- ⁷⁹ Politikoschronika//Socialdemokratas,1921.06.01.,Nr.:22(122)P.3.;Politinėchronika// Socialdemokratas,1922.10.12.;Nr.:41(141).P.2.
- ⁸⁰ Politikos chronika // Socialdemokratas,1921.06.01.,Nr.:22(122)P.3.;
- ⁸¹ Venclauskis K. Laiškas iš Rusijos // Socialdemokratas,1921.02.03.; Nr.:5(54)P.1.
- ⁸² Ten pat. Tai pat žr.: S.K.Dėl laiško iš Rusijos // Ten pat.P.2-3.
- ⁸³ S.K.Dėl laiško iš Rusijos // Socialdemokratas,1921.02.03.; Nr.:5(54).P.2-3.
- ⁸⁴ Ir vėl laiškas iš Rusijos // Socialdemokratas,1921.02.10.; Nr.:6(55). P. 2-3.
- ⁸⁵ Ten pat.
- ⁸⁶ S.K.Dėl laiško iš Rusijos // Ten pat.P.2-3.